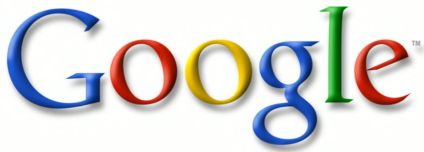

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

82

PAMÁTKY STARÉ LITERATURY ČESKÉ.

ČÍSLO 6.

KNÍŽKY

o

HŘE ŠACHOVÉ.

K tisku upravil

FERDINAND MENČÍK.

V PRAZE 1880.

NÁKLADEM MATICE ČESKÉ.

PROPERTY OF
The University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

...rd
...Y BINDER
Syracuse, N. Y.
Stockton, Calif.

82

PAMÁTKY STARÉ LITERATURY ČESKÉ.

ČÍSLO 6.

KNÍŽKY

O

HŘE ŠACHOVÉ.

K tisku upravil

FERDINAND MENČÍK.

V PRAZE 1880.

NÁKLADEM MATICE ČESKÉ.

37800

PAMÁTKY

STARÉ LITERATURY ČESKÉ

VYDÁVANÉ

MATICÍ ČESKOU.

ČÍSLO VI.

ŘADA I., ODDÍL 2.

KNÍŽKY O HŘE ŠACHOVÉ.

SPISŮ MUSEJNÍCH ČÍSLO 148.

V PRAZE 1879.

NÁKLADEM MATICE ČESKÉ.

Menčík, Ferdinand,

KNÍŽKY

o

HŘE ŠACHOVÉ.

K tisku upravil

FERDINAND MENČÍK.

V PRAZE 1879.
NÁKLADEM MATICE ČESKÉ.

PROPERTY OF
The University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

Gaylord
SPEEDY BINDER
Syracuse, N. Y.
Stockton, Calif.

82

PAMÁTKY STARÉ LITERATURY ČESKÉ.
ČÍSLO 6.

KNÍŽKY

o

HŘE ŠACHOVÉ.

K tisku upravil

FERDINAND MENČÍK.

V PRAZE 1880.
NÁKLADEM MATICE ČESKÉ.

PROPERTY OF
The University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

Gaylord
SPEEDY BINDER
Syracuse, N. Y.
Stockton, Calif.

12 - 21/2 335

ÚVOD.

Neznáme zajímavější hry než jest hra šachová, a přece málo dosud v naší literatuře o ní psáno, a jen tu a tam v časopisech místa jí se popřává. Z rozprav v časopisech uveřejněných uvésti dlužno pojednání „hra v šachy“ od J. Jungmanna v Nejedlého Hlasateli z r. 1806; samostatný spis o hře té vyšel dosud jediný úplný (K. Kober: Příruční kniha šachová. Praha 1875.) a jeden neúplný (Přibyslava Valdovského pseud. Ant. Holmana: Návod ku hře šachové, Jičín 1875.) V tom předkové naši jináče sobě počínali.

Nejen, že hru tuto pěstovali, o čemž dosti četných dokladů máme,[1] ale postarali se, aby do jazyku českého převeden byl tehdy velmi rozšířený a oblíbený spis Jakuba de Cessoles (též z Cassolis.): Solatium ludi scacchorum nebo Liber de moribus hominum zvaný. O životě muže tohoto jest nám velmi

---

[1] V. Světozor 1878 č. 31. Dodáváme k tomu verše z Tristrama (2575):

Brangenena bez meškánie vstavši,
šachovnici k sobě vzavši
povstavi ji tu před světlo.

I slovo šašek (v XV. st. již jako jméno zemanské rodiny přicházející) odvozeno jest od hlavní figurky, totiž „šacha“.

málo známo. Pocházel z osady Cessoles (odkudž i jméno jeho) v Pikardii v severní Francii a byl mnichem řádu kazatelského v Remeši. Kolem r. 1290 sepsal dotčený spis latinský, jehož rukopisy dosti četné zachovaly se i v Rakousku.[1])

Spis tento Jakuba de Cessoles zachoval se nám netoliko v překladech do všech západoeuropských jazyků, nýbrž byl r. 1337 od Konráda von Ammenhausen ve verších německých přepracován a příklady hlavně z „Gest Romanorum" rozmnožen. I dílo Konrádovo nachází se dosud v rukopisech (vídeň. dv. k. č. 3049) a bude teprvé v nejbližším čase vydáno. Ještě jiné spracování učiněno bylo r. 1355 od neznámého básníka, který nazývá sám sebe „pherer zu dem Hechte", a čítá přes 7700 veršů: i toto dílo, které povstalo v severovýchodních částech střední Europy, v některéj zemi Slovany obývané, rozmoženo jest a sice nejvíce opět příklady z Alexandreidy.[2]) Též v pozdějších časích vzat byl spisek Jakuba z Cessoles za základ k novým spracováním, ze kterých jedno jest „das guldin spil" mistra Ingolda (meister Ingold) z r. 1450 (víd. kn. č. 3049); on sám dosvědčuje, že z Jakubove spisu mnoho vzal (daraus ich vil hab genommen).

---

[1]) Dvorská knihovna vídeňská má čtyry latinské rukopisy (č. 3262. 3412. 4459. 8457.) a jeden německý z konce XV. stol. pocházející. Pražská knih. univ. má latinský se sig. 10. C. 24., jenž snad jest týž, co Balbín (Boh. doc. II. 148.) uvádí při knihovně kláštera Třeboňského. Mikulovská knih. má německý. (sig. II. 162.)

[2]) Mitteldeutches schachbuch, vydán od E. Sieverse. (Zeitschrift für deutsches Alterthum. sv. 17.)

Menší výtah učiněn jest od Jana Mennela, jehožto spis ve verších několikrát (poprvé r. 1507.) tiskem vydán byl.[1])

I v Čechách nezůstal spis Jakuba de Cessoles bez povšímnutí. Poznati to můžeme z toho, že již r. 1408 napsán byl zde latinský spisek: Tractatus de ludo scakorum, který se nalézá ve veřejné knihovně drážďanské ve větším latinském rukopise: Historia satyrica gestarum rerum regum etc., jenž od nějakého Laurentia, syna Jakubova z Brna napsán byl k rozkazu Václava Kralíka z Buřenic, proboštа vyšehradského a kancléře království českého († 1416.).[2]) Jest to dle všeho samostatný spis, zaujímá v řečeném rukopise toliko dva listy a vyplňuje 5 sloupců zcela a dva do polovic. Laurentius de Bruna byl jen písařem, nikoliv skladatelem.[3])

Z téhož času zachoval se ve vídeňské dvorské knihovně rukopis spisu, pojednávajícího česky o hře šachové (rk. č. 5293). Rukopis tento obsahuje asi 19 jiných rozprav, které i svou vzácností i obsahem jsou znamenity. Rozličné tyto kusy, z nichž „excerptae sententiae latinae latae ab an. 1384—1465“ v celku jsou nejmladší, pocházejí od rozličných přepisovačů z XV. století a snad ještě během téhož století anebo počátkem stol. XVI. svázány byly v jeden mohútný svazek o 352 papírových listech, z nichž každý 30 5cm.

---

[1]) Massmann, Geschichte des mittelalterlichen, vorzugsweise des deutschen Schachspieles. Quedlinburg. 1839.

[2]) Götze, Merkwürdigkeiten der Dresdener Bibliothek I. 311.

[3]) Za toto sdělení děkuji panu dvornímu radovi dr. Förstemannovi, panu Jul. Pažoutovi pak za věrný opis řečeného spisu.

má délky a 20·5cm šířky. Jak z pergamentového listu na deskách lze spatřiti, náležel svazek tento mistru Jiřímu Polentovi a Sudetis, rodiči z Kutné Hory. [1])

Komu rukopis tento dříve náležel, nevíme, jen počáteční písmena jména nějakého naznačují bývalého majitele. Čteme totiž na témže listu letopočet 1539 s hvězdou zářící nahoře a půlměsícem dole a přípisek: „Stojí všecko v boží moci, M. F. Z. Jablonec." Podobně neznáme, komu od Jiřího Polenty darem byl dán (M. Georgius Polenta dono dedit mihi).

V rukopise samém kromě spisu „Majestas Carolina", kterýž ve dvojím spracování se zde objevuje (l. 64ᵃ—91ᵇ, 100ᵃ—115). nalézají se tři spisy, přičtené Ondřeji z Dubé, což zajisté každého znatele staré literatury české a právnické zvláště překvapí, jelikož dosud známe jen jediné dílo jeho a to jest „výklad na právo země české", který opětně byl uveřejněn od H. Jirečka ve sbírce: Codex juris bohemici I. 2. Spisy, jichž dotknouti se chceme, jsou tyto: de dignitatibus et officiis regni Bohemiae (l 4ᵃ—9ᵃ), commentarioli in jus bohemicum (14ᵃ—32ᵇ), deffinitiones juridicae de quatuor baronibus dignitariis (115ᵇ—118ᵇ).

Podáváme zde výsledek toho, co shledali jsme o spisku prvnim, který následuje hned po první rozpravě celého rukopisu, jenž nadepsána jest „formularia quaedam negotiis publicis inservientia (l. 1ᵃ—4ᵃ)

---

[1]) O Polentovi obšírnější zprávu podal Matěj Kalina z Jätensteina v Nachrichten über böhm. Schriftsteller, Prag. 1818—27. sv. I. a III.

a od téže ruky psána jest. Ve starším seznamu rukopisů vídeňských celý rukopis tento není popsán, stalo se to teprvé v seznamu novém. Ve spisu samém není udáno, že by Ondřej z Dubé byl skladatelem tohoto úryvku. Odkud tedy čerpal ten, kdo rukopis tento popisoval, tuto vědomosť?

Nejprvé předeslati musíme, že rozprava sestává ze dvou částí, které z různých dob pocházejí. První z nich ovšem je z doby, kdy Aleš Škopek z Dubé byl nejvyšším komorníkem (1404—1421) a pan Berka z Dubé byl nejvyšším sudím zemským (1400—1417).

Podobný výpis úředníků zemských uveřejnil H. Jireček v nadřečené sbírce, toliko s tím rozdílem, že v rukopise tomto přidán jest následující odstavec.[1]

„Item. Toto znamenaj zvláště, že z práva a z řádné spravedlnosti ti třie vyšší úředníci na každé suché dni, aby svými životy u desk byli a dsky otevřeli, ač by i páni pro které příčiny na súdě neseděli, ale oni s menšími úředníky, což by mohli slušně nebo s volí stran uslyšiec dsky smluviti, aby učinili, a což by bylo nesnadného, aby to odložili do panského súdu a nálezu v laviciech a plně dvě neděli aby seděli. A potom zavrúc a zamknúc dsky a kvaterny poručiec s velikú pilností úředníkóm s písaři, aby sě na svá bydla rozjeli.“ Ovšem mohl Ondřej z Dubé, který do r. 1412 živ byl, býti spisovatelem vypsání tohoto (mezi r. 1404—1412), ale dalo by se to jen nepřímě a ještě s velikou obtíží dokazovati. Že mu připsána byla, toho jsou příčinou slova druhé

[1]) Codex juris bohemici. III. 2. str. I—VI.

části, která taktéž již uveřejněna byla. (Cod. j. III. 2. str. 205—207). Tam zajisté stojí: „Miestopísař měl stravu od pána sám třetí anebo 40 grošóv na každý týden; a to jsem zastal ot jedenmecietma let až do pana Mikuláše, ješto umřel.“ Ondřej z Dubé byl 20 let nejvyšším sudím; tím nejspíše chyba vloudila se do seznamu rukopisů, a tak výpis tento do doby mnohem starší přenesen byl. Zde však se praví, že písař toho výpisu zastával úřad místopísaře až do pana Mikuláše Svitáčka z Landštejna, který byl nejvyšším písařem. Mimo to zmiňuje se o Janu Dúpovcovi z Dúpova a na Všetatech, místokomořím (1454—1472), o Alšovi Holickém ze Šternberka, nejvyšším komorníku († 1455), o Václavovi Ondráčkovi, menším písaři (1454—56) a o Mikulášovi (Mikšíkovi), úředníku probošta vyšehradského. Zřejmo jest, že část druhá pochází z doby 1468—1484 a že nižádným spůsobem nemůže býti považována za spis Ondřeje z Dubé; při první částce jen možnost takového původu se připustiti může.

Upozornivše takto na omyl, který se vloudil do seznamu rukopisů, vracíme se opětně ke „knížce o šašších“. Knížky ty zaujímají v celku 18 listů o dvou sloupcích po 38 řádcích (290—311ᵃ, několik listů je dvojmo). Písmo rukopisu jest úhledné. Hezkou inicialkou *M* počíná spisek, odstavce následující střídavě modrou a červenou začáteční písmenou. Jak již nahoře připomenuto, jest to překlad spisku Jakuba de Cessoles, ale takový, že překladatel, maje latinský original před sebou, ze své zkušenosti mnoho věcí přičinil, ano i původní obsah na mnoze zpřeměnil. Že to není original,

svítá již ze slov předmluvy: „A jsú ve tři strany, omě této přemluvy toho, ješto jie česky položil, zděleny.“

Jisté, že nemohou býti překladem oněch německých dvou básní, Konrada von Ammenhausen a „faře od Štiky“, neboť byl by překladatel snadno dal strhnouti od nich k rýmům, a na druhé straně svědčuje zjevná shodnost rozdělení i textu tomu, za základ sloužil latinský spis Jakuba de Cessoles.

Nastává nám otázka nyní, kdy spisek ten přežen byl a kdo byl překladatelem?

Že nemáme před rukama původní překlad, nýbrž ozdější přepis, soudíme z toho, že více kusů stejnou ıkou psaných nacházíme v témž rukopise. Bližšího lání určitého nedovídáme se nikde. Ale ze spisu ıméno jest patrno, že není přeložen před r. 1378., ýbrž teprvé po smrti císaře Karla IV., o němž se le činí zmínka: „A mníte-li, byť dotud byl pokoj održal sě v naší zemi, kdyby to nebylo spósobem echetného ciesaře Karla i krále českého, až pak o něm dotud neřád sě rozmaháše, až pak i příde iha s hořem.“

Druhá hranice, do které asi doby již přeložen byl, ysvitne z následujícího (sr. 35): „Pomním to, že túiechu Jílovští horníci na Kuglvajta; mnich bieše kakýs vládnieše od ciesaře Karla, českého krále, a řieachu: „By, zlými nás nečině, bral zbožie naše, ještě ychom to trpěli; ale béře naše, zlými nás čině.“ tak nechtieše toho, ha, kak bohaté hory zlaté oputili je: i zapustily, že viec do této doby nemohú řemoci vody a co sú na to naložili a co zlata ob-

meškali!“ Zde nemyslí se tedy na násilné spusto dolů jílovských Žižkou r. 1422, nýbrž na jiné sp nutí, které se ještě před husitskými bouřemi sta Bohužel nedostává se nám bližších zpráv o do českých za doby krále Václava IV. Že na dobu zdější pomýšleti nemůžeme, patrno proto, že doly t až do Ladislava Pohrobka zůstaly spustlými; te za něho počalo se na sněmích českých jednati, opět dolovati v nich se počalo.

Poohlédneme-li se poněkud do spisu samé vznikne v nás domněnka, že povstal mnohem dří než před r. 1415; myslíme, že překladatel ml „o neřádech a nešlechetnostech“ zajisté byl by se spise tomto, který k poučení určen byl, zmínil o pokojích v království českém povstalých následk učení Husova a jeho upálení, a nemohli bychom n podiviti se lhostejnosti překladatelově, který se ne ani tak znamenitými událostmi ze své uzavřenos vyrušiti. V čase, kdy vášně lidské tak jsou pobo řeny, nesou všecky plody duševní stopy věku svého zde však nikde nezmiňuje se o náboženském hnu ač příležitostí měl dosti, a jen na jednom místě prav „hledaje obchodu svého drže se jednoty křesťansk viery.“

Kterak ono naříkání horníků jílovských a j dalece dotýče se Kuglvajta, nemůžeme posouditi. K glvajtem míní se Dětřich ze Stendalu rodič, státn znamenitý a vojevůdce. Císař Karel IV. oblíbiv so

[1]) Rkp. vídeňský č. 11468. klade spustošení do r. 1420— a připisuje je císaři Zikmundovi: „Nach etlichen Jahr hat ein ungerischer König die Eul ausbrennt und ve hörret, die Leuth umgebracht und verjagt.“

ıo šetrnost a hospodárnost, vzal ho na svůj dvůr, čež se stal brzy biskupem mindenským, proboštem šehradským, až konečně r. 1363 zvolen byl za arciıkupa magdeburského. Snad souvisí jeho hospodář·'í s utiskováním horníků.[1])

Chtějíce blíže poznati, kdy přišla na zemi českou ůha s hořem", podívejme se do českých dějin k le-m 1394 a 1395, o nichž sám Tomáš ze Štítného še [2]): „Aj, kakýť v Čechách nepokoj zniče z nespra·dlnosti, ano onde král kázal, Prokop mladý kázal, ávo staviti, v cizie sě uvázati, sirotky lecikaks udáti, až ty nespravedlnosti i vzbudichu nepokoj zjevný " právě do toho času hodí se i knížka tato, mající ›užiti jednak králi ku poučení, kterak by vládnouti ěl, jednak i ostatním stavům, kterak by žíti měli.

Obrátíme-li však i k mluvě pozornost svou, uvime před sebou zcela určitý obraz konce XIV. a potku XV. století.

Vedle jednotlivých tvarů 1. os. mn. č. na *my*, ›tkáváme se s tvary na *me* neb *m*. Samohláska *é* a má ještě převahu nad dlouhým *í*, právě jako *ú* m. *ı*: království, tebú; nikdy nenacházíme tebau, a jen ː dvou případech au: někakú náhodau, auřad. Dlouhé zůstává ve většině slov ještě nerozložené a jen ně›likrát jako vymínka od pravidla přichází *uo*: bóh, ınuom, duom, nemuož vedle nemóž, huol, skuoře ›dle skoro ꞑ zuořiv (zůřiv).

[1]) O Dětřichovi z Kuglvajtu viz rozpravu Josefa Jirečka „o rodině arcibiskupa Arnošta z Pardubic" (Památky arch. sv. X. str. 716.)

[2]) Knížky šestery o obecných věcech křesťanských vydal K. Erben str. XXIV.

Srovnavatel přídavných jmen: pamětlivějie, múdřejie vedle slovútnějí, a udatnějí vedle ménί, kteréžto formy často Štítný užívá, jakož i mlází (mladší), lépí atd., čtyřie, třie, panie, bratřie zachovalo se zde podobně jako u Štítného a jinde.

Jako ve spisech mistra Jana Husa, tak shledáváme se i zde se slovy: jméno vedlé meno, mieti vedle jmáte (v Husových spisech ještě jhra vedle hra); též spojky *ež* = *že* (ježe) častěji, a velmi zhusta enklitického *ť* (ti) se užívá.

Příkladů přehlasovaného *u*, jakých zhusta potkáváme u Štítného, zde není; stojí vždy převracuji, a nikoliv převraciji a j. v.; co se *a* dotýče, zachovalo se prosto zpětné přehlásky: nedávaj, hledaj, chovajta; spodoba ještě plná: projala, vzěli, o světě Alžbětě; vedle *o* v královstvie nachází se i *e*: králevstvie.

Písatel zachoval mimo to ještě několik tvarů prostonárodních, jako: vona m. ona a t. p. I slova vrah vedlé nepřítel, robenec m. robě a pop vedlé kněz, která se zde vyskytují, mluví pro konec XIV. stol.

O osobě českého skladatele nic určitého nevíme, neboť se nikde nejmenuje. Jen domýšleti se můžeme, že nebyl stavu duchovního; praví totiž: „Pravda, že kněžie naši podle úřadu jsú v duchovních věcech starší naši.“ Zdá se spíše, že jako většina spisovatelů této doby, pocházel ze stavu šlechtického. Tomu nasvědčuje zvláště zevrubná znalost poměrů veřejných, nejvíce pak zřízení zemského, které popsal dle zkušenosti své. O dějepisné vědomosti svědčí jmenovitě zmínka o králi Přemyslu Otakarovi II. a poměru jeho k první manželce Marketě, o Karlovi IV.

Možno jest, že znal kroniku nyní tak řeč. Dalimila, jak viděti lze ze stejných myšlének na jednom místě. (str. 13.) Z obsahu konečně patrno, že použil netoliko latinského díla, z kterého překládal, ale že častěji nahlédal do spisu „Gesta Romanorum", jakož i do mravoučného skládaní tenkráte rozšířeného a i v Čechách známého, které mylně Senekovi připisováno bylo; míníme totiž spis „o čtyrech stěžejných ctnostech" (de quatuor virtutibus cardinalibus), který sepsán byl od Martina Dumienského, arcibiskupa z Bragy v Portugalsku.

„Knížky o šaších" jsou, jak řečeno, jakési naučení i králi i ostatním stavům, plné znamenitých a mravných myšlének, a hojně opatřené rozličnými příklady. Podobný spis, „Novou radu", sepsal téhož skoro času pan Smil Flaška z Pardubic; ovšem že tato určena byla pro krále Václava IV., pro nějž i pan Ondřej z Dubé sepsal svůj „výklad na právo". Ale více podobnosti než s „novou radou" mají knížky tyto a myšlénky v nich přicházející se spisy Tomáše Štítného. Ač nechceme se vysloviti zřejmé, že by Tomáš ze Štítného byl vzdělatelem spisku tohoto, přece zdá se nám, že vhodné jest, abychom naň upozornili. Již ta okolnost má mnoho pro sebe, že i Štítný překládal některé latinské spisy a to takovým spůsobem, že tyto zcela svobodně od něho přepracovány byly; a právě totéž shledáváme při této hře šachové. Dále psal Štítný spisy své ku poučení dětí svých a těch, kdožkoli by je chtěli čísti; a i v tomto spisku poučují se všickni stavové lidští, které Štítný ve svých spisech přirovnává k andělským kůrům.

Že Štítný sám nru šachovou znal, tomu nasvědčují vlastní jeho slova. Praví: [1]) „Aj, když v šachy hrají, již zdvihna šach dlúho myslí, kde by jej bezpečně posadil." A na jiném místě: [2]) „Lépe jest spáti neb v šachy hráti, než prázdniti." Dle slov těchto nebyl nepřítelem hry šachové jako Hus, ač i tento rád se pobavil hrou v šachy.

Aby stejnost myšlének ukázána byla, stůjtež zde doklady; podotýkáme, že některé věty jsou citáty ze spisů rozličných spisovatelů.

Str. 77. [3]) A protož hodné jest pannám kázati sě oniem synem Davidovým, ješto'j vlastní sestru byl podávil ostav s ní sám... Mnohoť sě přiházie zlého z túlánie toho, ano'j psáno, že dci Jakuba patriarchy byla j' pro to túlánie podávena. [4]) Strana 20. Čtem, že Dýna, dci Jakuba patriarchy, aby viděla ženy toho kraje, podávena.	(Kn. o šaš.) Str. 27. V túlání také Dýna, dcera Jakuba patriarchy, podávena a unesena. Dcera krále Davidova, když sama s bratrem ostala nemnieci, by ji co od něho potkalo, podávena.
[5]) Str. 78. Lidští obyčeji právě jsú jako sluneční poprslek: skrze kteréž projde stklo, toho barvu na sě vezme.	Str. 13. Mysl člověčie jest jako slunečný paprslek, ješto kako věz skrze stklo projde, takovú barvu na sě vezme, jakéž barvy stklo bude.
Str. 99. Líčí-liť sě, mluv před ní o tom, kak jest to stydká věc, tak šeředně mazati sě.	Str. 25. Řkuť o líčidle, že jest to věc velmi stydká, s těmi sě mazadly pósobiti.
Str. 169. Praví mistr Tullius: Ze všech těch věcí, z nichž	Str. 39. Dieť mistr Tullius, že ze všech obchodóv není

[1]) Knížky šestery str. XXVIII.
[2]) Knihy naučení křesťanského, vydal J. A. Vrťátko, str. 22.
[3]) Knížky šestery o ob. v.
[4]) Knihy naučení křest.
[5]) Knížky šestery o ob. věc.

lidé něčeho sobě dobývají, nic nenie lepšie, než oránie, ani jest co hojnějšé, ani jest po svobodném člověku co duostojnějšé.

Str. 251 Zloděje a škódci dobrých a upřiemých dobudú z vězenie nepomniec, že dobrým škodí, ktož zlým odpúštie. Kolikrátž by kto vlka neb li šku jma pustil, protoť sě neodpovědie masa jiesti, jednéžť tiem chytřejšé budú.

Str. 308. A dobrého obyčeje neslušie rušiti; neb ktož by jej navedl, dobře by učinil. Ale kdež veliká svině učiní dieru, tudíž i malé polezú prasata.

[1]) Str. 20. A tak netolik slýcháme z písma, ale vídáme to i před sebú: dotud šepcí, ažť sě i došepcí, že bude o nich voláno.

Strana 81. (Sv. Thomáš z Aquině drží), že súdce ne po své hlavě, ač by viděl jinú stranú než súdovým dóvodem něco: však ne podlé toho, jakož vie, ale podlé toho, jakož je právem súdovým dovedeno, má súd vydati.

Str. 85. (Král) v srdci má pokoru mieti, aby hrdosti nepúšťal v srdce, vždy na to pomně, že sě je takéž urodil holoplištětem nestatečným, jako jiný.

lepšieho a užitečnějšieho, ani jest co po urozených lidech dóstojnějšie, než zemi kliditi.

Strana 17. Nebo dobrým škodí, ktož zlým odpúštie. A jme-li kto v tenato vlka, pustí-li jeho, jedno že chytřejí bude, ale neodpovieť sě masa jiesti.

Str. 29. Aby ... nebylo jich (kmetóv) usúzenie mdlé jako nepevná pavučina, ješto v ní malé mušky uváznú, ale veliký štmel proletí ji a proboří; a potom tudy proletie i malé mušky.

Str. 27. Aby samy s mužmi neostávaly dotud šépci, ažť sě něčeho došepcí nehodného.

Str. 30. (Sudí) by chtě chudému z milosrdenstvie pomoci súd vydal proti právu, zleť by učinil, by také súdce práva viděl někoho. Ale podlé toho, jakož jest súd doveden, má súd vydati, nemožli toho podobně jinak dovésti

Str. 12. Má král velebně nad jiné sě ukázati, ale vždy to má v svém srdci mieti, že jest člověk jako jiný.

Ke všemu tomu přistupuje i stejné etymologické odvozování slova trh.

[2]) Str. 203. A snad proto slove trh, že na trhu nejednoho čert utrhne tu lakomstvem.

Str. 40. Těm (kupcóm) sě slušie pilně střieci, by neutrhl jich črt v trhu na svú stranu.

---

[1]) Knihy naučení křesť.
[2]) Knížky šestery.

Překladatel uvádí i svatou Alžbětu za příklad skromnosti, právě jako to činí Tomáš ze Štítného (na str. 87. v knihách šesterých.)

Ještě záhodno připomenouti, že právě Štítný užívá některých slov, která se i tuto nacházejí, jako k. p.: závina — zavinění (svatý olej přijímajíc pyčem teď závin, jimž žádáme milosti); rozochviti — dodati komu chuti; purnost — spurnost; odumrlé m. odúmrť; německý spůsob mluvení: okolo jíti s kým aneb vókol jíti s kým — zacházeti s někým a p., jak podotknuto bude. Nebude to škoditi, upozorníme-li na Štítného připodobňování stavů lidských k devěti kůrům andělským (o lichevnících, kostkářích a o lotřích.[1])

Na str. 151. praví Štítný, „že páni mohou podlé práva některá práva nehodná proměňovati a dobré ustavovati s povolením své obce, aneb starších z obce úřadu svého právem,“ což jest skoro tentýž náhled jako ten, co se pronáší v knihách o šaších.[2]) (Str. 29.)

Pravopis jest ve spisku tom takový, jako panoval před dobou Husovou. Jen tu a tam jsou stopy diakritických známek, které však již před Husem po různu se vyskytují, jako zejména v biblickém rukopise Mikulovském z r. 1406,[3]) což nás nepřekvapuje,

---

[1]) Knížky šestery str. 118—177.

[2]) Poukazujeme ještě na pojednání Aug. Sedláčka: O rodu, erbu a vladyckém živobytí p. Tůmy ze Štítného, v Čas. Č. M. 1878, kde dokázáno, že Štítný pocházel z rodiny pánů z Dubé, a na to, že knížky o šaších nalézají se v jednom rukp. spolu s „výkladem na právo zemské“ pana Ondřeje z Dubé. Potom k tomu, že právě probošt Václav Králík z Buřenic dal sobě přepsati knihy „o sedmi stupních“, přeložené od Tomáše ze Štítného (Rozbor staročeské literat. str. 33 (143.)

[3]) Čas. čes. mus. 1872 str. 387.

poněvadž knížky tyto jsou přepis z XV. stol., kdy znenáhla více a více sobě pravopis Husův půdy dobýval. Ku p. Swu nadiegi vzpoleže na bohu; posla s nim possle nanž se nicz neobratie; aze gich tolikež bude iako osedlych ani menie ani viece; a ona pronesla to przed muzem y przed přately.

Stůjž zde ještě malá ukázka způsobu psaní.

Mezy zlym geſſto geho mnoho po hrziechu na tomto ſwietie, zlee geſt ktoz netba poznati czo prziſluſſie kſtavu geho. Czo by gei cztna aızadna vczinilo. A czo bohu ylidem mrzka a ohyzdna. Neb ztoho y to zle pochodij ze ti geſſto by cztnie bydliti mieli Budu bohu ylidem ohyzdni A kdyz tehdyz da buoh nanie tiezku pomstu Neb iakozt moczny pan boh aſpwedliwy dobreho nenecha bez odplaty Takt nemine pokuta y gednoho zleho Mat ſie ymocznym ſſerednym gich zloſt agich ſſeredſtwo ohorzicziti. Diet piſmo ze mocznym moczne naſtanu muky. Przidet natogeſſto radi pochlebenſtwie poſluchate ezt boh ſwu moczy vrazy wy y ſwaſſimi pochlebniky w tuhu shorzem.

Ostatně nalézáme *aa* = *á*, *ee* = *é*, *ii* = *í*; ale u většině případů délka označována nebývá; *ě* znamená se svaznicí *ie*; *c*, *č* spojkou *cz* (czlowiekem, obyczegich, wodczy, srdczy, kniezieczie); *ř*: *rz* (trzeba); *ž* prostým *z* (wzdy, iakoz, kniezieczie). Podobně se i měkkost při *ť*, *ď* neznamená; místo *š*, stojí *ſſ*, někdy i pouhé *ſ*.

Bylo již řečeno, že i v drážďanské knihovně nalézá se rozprava o hře šachové, latinsky psaná v Praze, as r. 1408. Ta s českým naším spisem v ničem se neshoduje. Spis drážďanský jest zcela samostatný

(pokud totiž o samostatnosti mluviti se může) a ničeho společného nemá s latinským spisem Jakuba de Cessoles. Co do obsahu mnohem jest menší, počítaje jen osm malých kapitol. První jedná o vynalezení hry, druhá, kterak šachovnice představuje Babylon; třetí, kterak šachovnice znamená dvě království sobě protivná; čtvrtá, kterak postavení šachů znamená stav občanský v království; pátá, kterak postavení šachů představuje, jak se ležení vojska zřizuje; šestá, kterak pohyby šachů pravé a chvalitebné skutky občanů značí; sedmá, kterak pohyby šachů bojovné šiky znamenají; osmá a nejdelší kapitola obsahuje, kterak obapolnými pohyby šachů představuje se válečný útok. Dále se uvozují mnohé příklady z dějin, ale tyto jsou zcela jiné, než ty, které nalézáme v českém spisu o hře šachové. Nemůže býti pochyby, že tento latinský spis nesloužil za předlohu k českému spisu a že tento není než volné vzdělání spisu mnicha Jakoba de Cessoles.

Uvádějíce knížky tyto, znamenité i mravným obsahem svým i správností jazykovou u veřejnost, kojíme se tou nadějí, že i současníci ocení práci tuto století dávného; nepodařilo-li se nám snad zcela bez pochybování objeviti českého jejího původce, budoucnost snad poskytne nám důkazů lepších.

Za svou povinnost pokládáme vysloviti vřelé díky J. E. panu Josefu Jirečkovi a panu prof. dr. Josefu Emlerovi, jichž přičiněním knížky tyto tiskem vycházejí.

Počínají sě kniežky o šašiech, a co hra šachová ukazuje a učí, nebo-li co znamenává. Čtiž myslivě.

Mezi zlým, ješto je ho mnoho pohřiechu na tomto světě, zlé jest, ktož netbá poznati, co přislušie k stavu jeho, co by jej ctna a řádna učinilo, a co bohu i lidem mrzka a ohyzdna. Neb z toho i to zlé pochodí, že ti, ješto by ctně bydliti měli, budú bohu i lidem ohyzdni. A když tehdyž dá buoh na ně těžkú pomstu, neb jakožť mocný pánbóh a spravedlivý dobrého nenechá bez odplaty, takť nemine pokutú i jednoho zlého: máť sě i mocným šeredným jich zlost a jich šeredstvo ohořičiti. [1]) Dieť písmo: že mocným mocné nastanú muky. Přídeť na to, ješto rádi pochlebenstvie poslúcháte, ežť bóh svú mocí vrazí vy i s vašimi pochlebníky v túhu s hořem. [2]) A takť mní mnohý mocný, by v své i šeredně bydle, neřádně čině, nespravedlným nakládaje byl velmi bezpečen, by sě líbil lidem, že sě drží takových šeredných, neřádných, nespravedlivých, ješto falešně chtiec jeho požívati, jemu pochlebují. Ano die písmo, že zlým, nešlechetným nenie pokoje; ani sě móž neřádný v svém neřádu líbiti lidem; né, i svýmť pochlebníkóm lib nebývá. Pakliť sě šeredný šeredným slíbi, všichniť spolu šeredni budú. Protož dieť mistr Seneka: „Vesel tiem budu, když sě zlým nelíbíš,

[1]) Ohořičiti = ohorčiti, zhořčiti. Štítný, Knížky šestery str. 103. Pakli črt oběma to osladí spolu, ale najposledy vše jim to ohoryčí."

[2]) Hanuš, Rozbor filosofie Tůmy ze Štítného strana 228. „A co mají dobrého, když slúží bohu: jediné túhu s hořem."

a když zlí o tobě mluviti budú, važ to sobě za chválu.[1] Ale čest a chválu od dobrých slušie na mocné; neb počátek jest to božie pomsty nad šeredným, že zlé pověsti poběhnú o něm; múdrým omrzie,[2]) a počátek dobrým odplaty od pána boha, když o nich dobré slovo poběhne. A múdrým lidem milí budú a spravedlivú čest mieti budú.

Toť jest zpósobem božím, že písmo zlost a šeredstvo některých praví a druhých šlechetnost, aby i v budúciech časiech o zlých byly zlé pověsti, a dobré o dobrých; neb z toho všeho, co jest na tomto světě, nenie lepšieho než v spravedlivé cti jméno dobré. A když na protivnú věc protivné slušie, tehdy veliké zlé na tomto světě svú závinú hanebné po sobě slovo ostavie. Protož i pohanští mudrci táhli lid od neřádu k šlechetnostem a pravdy hledali v šlechetnostech Ale té jich práce plný užitek,[3]) že jsú stáli po tom, aby k šlechetnostem od neřádóv táhli lidi, teprv nám křesťanóm schován jest plný užitek; neb tam teprv v onom světu plný užitek mieti budem z šlechetností skrze pána našeho Jezu Krista, a také nešlechetnostem tam jsú plné muky připraveny. Protož majíť i křesťané státi po lidských šlechetnostech, o nichž sú staří mluvili mudrci, i o té cti, ješto má zde býti takým zdejším šlechetnostem k věčnému životu užívajíc a pozdější necti vystřiehati sě věčné necti.

A takť tyto kniehy o šašiech[4]) napomínajíť některé světské stavy, aby sě táhli od neřáduov k šlechet-

---

[1]) Skoro táž slova, jakožto citát ze Seneky, nacházíme u Štít. (Knížky šestery) str. 77: „Buď tiem vesel, když sě zlým nelibíš, a za velikú chválu važ to sobě, ačť oni zle o tobě mluvie.“

[2]) Omrzeti i omrznúti. Štít. (Knihy šestery) 69. „Co pak, když muž s ženú neshověta aneb sobě omrznuta. Nyní omrzeti někoho.

[3]) Hanuš, Rozbor, 60 „Jimž (pohanským mudrcóm) po tom vzpytování skrytých věcí byla práce dána, ale vám jest toho užitek schován.“

[4]) Šach jest slovo perské a znamená tolik jako král. Do Persie dostala se hra v šachy z Indie, kamž její původ kladou pověsti perské, jak to shledáváme v „Knize krá-

uostem, majíc u paměti svých stavóv úloh; a jsú ve tři strany, kromě této pře(d)mluvy toho, ješto je česky položil, rozděleny. Prvá bude o tom, kde jest a proč jest a kým jest šachová hra vymyšlena; druhá o tom, co postava šachovničie neb šachóv mieni; třetie, proč každý šach tak má seděti a tak má jezditi, jakož vídáte v šachové hře. A s tiem budú konány kniežky, co to znamenává, že najposledy všecky šachy v pytlík zberú? A múdří málo slyšiece, mohú se věčšieho domysliti.

Část I.

Kap. 1. Proč jest hra v šachy vymyšlena?

Byl jeden v království babylonském slovútný král, [1]) ale nedobrým slovútenstvím; neb viece jest byl slovúten svým neřádem, nežli tiem, že jest králem byl velikého královstvie. Avšak i v tom svém neřádu tiem slovútnějí byl, že jest měl veliké královstvie pořiediti, a to skrze něho bylo obmeškáno. Byl syn onoho krále Nabochodonozora velikého. Ten král nemúdrý mezi jinými neřádnými svými činy, když byl umřel otec jeho, kázal jej na mnoho kusóv rozsekati a supóm po róznu rozmetati, péči o to maje, by byl neožil ještě a nedal jemu kralovati, a řka: „An dřieve byl volem, trávu jedl; však opět byl člověkem a kraloval. Ale když snédúc supové rozletie sě, nesletieť sě opět zase spolu, aby ožil: a já bezpečně budu kralovati.“

O tomť pravie ty kniehy, ješto scolastica historia slovú; takto pravie, že jeden, jehož král Nabochodonozor u vězení držal z lidu židovského, [2]) byl poradil jemu to.

lovské“ (šachname) známého básníka Firdusi. Odtud spolu se jménem rozšířila se hra tato na západ

[1]) Byl to král Evilmerodach (561—559 př. K.). Český překladatel jméno toho krále vynechal, ač se v latinském spisu nachází.

[2]) I jméno tohoto rádce Evilmerodachova vynechal překladatel. Byl to Joachim, král israelský, jenž v zajetí

*

A mohlť jest ten chtieti v tom sě jemu jako nepřieteli posmievati. Aj, toť jest nemúdrost, od nepřietele radu bráti. Nedivte sě bláznovství tomu. Bohatý, v úmysle neřádný, podobenť jest zabylému. A často bývá po múdrém otci nemúdrý syn. Bylť jest Šalomún velmi múdrý, však syna nemúdrého po sobě ostavil králem, skrze něhož pak královstvo bylo roztrženo. Takéž i král Nabuchodonozor múdrý jsa, však syna nemúdrého po sobě měl; a čtem, že jeho u vězení držal chtě jeho zkázati, aby múdr byl.

A když pak vzal moc královu, ukázal jako nemúdrý svú nemúdrost, pomstil sebe i nad otcem, že jej múdra chtěl otec učiniti a vězením pokázati, bláznovstvie v něm čije.

Ale takť jest, jakož die písmo: „Pokáraj múdrého, budeť tě milovati; ale pokáráš-li blázna, nenecháť, byť sě nepomstil.“ A řekl sem dřieve: bohatý, mocný, v úmyslech neřádný, podobenť jest zabylému. A zda i ještě toho před sebú nevídáme a čtem v písmě, kterak jest Nero ciesař bláznivých a neřádných byl obyčejóv, že moc měl a zbožie bez múdrosti, až však postihlo jej bláznovstvie jeho? Takéž i tento král babylonský mnoho měl zlých a neřádných obyčejóv, jediné že dřevním zpósobem otce jeho podržalo sě chvilku královstvie, ale ne jím. Pak skoro za Baltazara [1]) Peršťí a Médští přemohli je, jakož Danielovy knihy o tom pravie. A snad počalť sě úklad o to královstvo za toho krále nemúdrého, ješto jest pak z(a) Baltazara přemoženo. Neb tak veliká věc ne

---

byl držán. Rukopis drážďanský, praví o tom: „Timens, ne pater suus aliquando resurgeret, sicut de fera ad cor hominis redierat, consuluit Joachim ejusque consilio cadaver patris in trecentas portiones divisit, totidemque vulturibus devoradum dedit, ut in partes diversas volitantes alites sic cadaver illud dejicerent, nonnunquam in priorem situm particulae convenirent.

[1]) Poslední král babylonský Nabonnetus v knize Danielově sluje Belsazar, a vládl od r. 555—538, kdy panství od Kyra perského (a médského) vyvráceno bylo.

inhed sě skoná, jakžť sě počne. I pravíť to latinská kniha o tom tak neřádném králi, že všichni zemené múdřejší i větší rodem v tom království tesklili sobě s neřádnými obyčeji svého krále; a pak nechtěl, by kto z čeho pokáral jeho, mnohé múdré zahuboval, když s ním mluvili z nehodných jeho obyčejóv. Čte sě, že otec jeho byl také jednú zbíti kázal všecky své mudrce, že neuměli jemu snu pověděti a vyložiti, ješto sě jemu zdál v noci a byl jeho zapomanul. [1]) A tak tento král nemúdrý také často zbíjal múdré; neb často děti otcova bláznovstvie spieše sě přijmú než múdrosti a budú řieci: Ano, mój otec popíjal sě a toto neb toto za mladu činil; i bude sě pak sám zapájeti zře a pomně na to, že sě jest někdy podpíjel otec jeho, a tak i o jiném neřádu. Ale by řekl: v tomto múdří chválé otce mého a tohoto do něho nechválili, toho já nechám, co jest jemu neslušalo, a toho sě přijmu, co jest v něm chváleno. Tak i král tento netbal toho, že smyslně kraloval otec jeho, ale to uchytil, že byl kázal své mudrce zbíti; avšak byl toho nedokonal, dal sě v tom Danielovi přemoci. Ale tento mnohé zbíjal, jakž který múdrý mluvil jemu z neřádu jeho.

Kapit. 2. **Kdo hru vymyslil?**

I byl z těch mudrcóv jeden jménem kaldejským Kserses [2]) a po řecku Philometer; to vznie po česku jako milovník řádu. A to jest ukázal, že jest byl hoden jména

---

[1]) Zde se připomínají ona známá slova: mene, tekel, peres (ufarsin), která Nebukadnezar, otec Evilmerodacha krále, při hostině na stěně prý spatřil a jež mu Danielem vyložena byla.

[2]) Xerxes; Kserses psáno jest i v latinském spise. V drážďanském rukopise: Inclyti regionis Xersem philosophium. Philometer vykládá se latinsky: mensurae sive justitiae amator. Srovnati sluší, kterak Štítný překládá slovo filosof „Neb to slovo filosof řecké jest slovo a dí se výkladem i jazykem naším: milovník múdrosti“ (Han. Rozb. XXXI.)

toho a cti múdrých. Neb nežli by mlčal nic neřka králi, vida tak súženú pravdu smrti sě vážil, nechtěl nespravedlivé cti jména mieti a bydla dobrého v královýchˋsieniech, aby aspoň mlčením pochleboval. Neb ktož v neřádu mocnému pochlebuje, záhubce jest obecného dobrého a zrádce i toho, jemuž v neřádu jeho pochlebuje. Neb vždyť přijde kdys tehdys na to, že sě každému neřád jeho ohořčí. I hyzdíť s právem písmo pochlebníky.

Čte sě také o jiném mudrci, že raději chudě živ byl, než by u králova dvora měl dobré bydlo.

A tak uzří jeho druhý mudřec, ješto byl u králova dvora, ano tento, ješto nechtěl u dvora býti, vaří sobě někaké zelíčko. I die jemu: „By ty chtěl králi pochlebovati, nepral by ty zelíčka toho.“ A on jemu odpovie: „By ty zelíčko jiesti (chtěl), ty by králi nepochleboval.“

A tak onen mudřec Philometer nechtěl darmo cti a bydla u dvora mieti, nechtěl, by řekli: mlčením králi pochlebuje. I smrti sě vážil, chtě dosti učiniti úřadu svému a žádaje cti a chvály králi svému a dobrého obecného. A to věda, že to prvé nemóže býti, jedno ač by král ostal neřádu a přijal sě múdré opatrnosti, smiernosti statečné, veliké mysli a spravedlnosti [1]) a jiných také šlechetností, v nichž by byl lib bohu i lidem. Ale vida ten mudřec velikú ukrutnost krále toho, pokusil sě, aby užil smysla svého a své vtipnosti. Vymyslil šachy, aby mohl v podobné příčině mluviti králi, co slušie jemu a co neslušie, jaký má pořád v království býti, kterak sě ne jedno jeděch, ale všech menších i věčích v království třeba, kerak slušie všecky obmysliti, všech

---

[1]) Jsou to známé čtyry stežejní (cardinales) ctnosti, známé ze spisu Martina řečeného Dumiensis, arcibiskupa z Bragy v Portugalsku, jehož spis neprávě Senekovi připisován byl. Jak ze spisů Tomáše ze Štítného a Husa lze viděti, byl již tenkráte v Čechách oblíben. Hus I. 119. „A tak máš, že ty čtyři ctnosti veřenie (t. j. veřejnie) opatrnost, spravedlnost, statečnost a skrovnost spolu jsú svázány.“

brániti, všech ostřiehati; kak někdy malý veliké vystřeže škody a veliký silný móž zajíti bez múdrosti. Kak často ztratí sě pro malú věc veliká, kak toho mnohokrát bývá, že někto hledaje, aby druhému učinil škodu, nebude-li opatren, brzo sám sě obmešká. A to vše i mnoho jiného má hra šachová v svém obmysle. Protož ten mudřec to tak mysle, aby mohl o ty věci podobně mluviti před králem, šachy vymyslil, jakoby to kratochvíli učinil prázdným, jakž sě všeliko i k tomu hodie; neb prázdnost, v níž múdrosti nehledá člověk, smrt jest a pohřeb člověka živého, ještě mátě hřiechóm a macecha šlechetnostem; prázdnost učiní, že sám sobě člověk bude těžek. Protož. aby prázdni všie věci nebyli prázdni a počestnú kratochvílí žahnali tesknost, hodie sě i k tomu šachové i každá hra počestnější jest k kratochvíli, kteráž viece záleží na rozumu než na štěstí; protož, že jest vtipná hra šachová, hra počestná jest. Ale vše jest vhod dobro, jeliž sě potřebným věcem dosti stane, tehdy móž takovými kratochvílemi prázdný spomoci své teskností.

A tak Philometer ten mudřec, jakoby svú vtipnost ukazoval, prázdným hledaje kratochvíle, šachy jest vymyslil a v tom přikryl ten svój úmysl, aby krále k řádu napomínal asa oklikem z nedojiepie, když nechce upřiemého slyšeti naučenie Neb tak jest té hry obyčej, že ktož hrají vždy cos buď hovořie proti sobě jako kakés úklady kladúc. I vymyslil to tak ten mudřec, aby asa hraje před králem v šachy, mluvil také potřebné věci: čím hynú královstva a čím se držie.

Ale, ještoť druzí řkú, by ta hra byla před Trojí nalezena šachová. Najprvéť jsú od kaldejských do Řekóv přišli, ale té hry najvěčší obyčej Řekové před Trojí vzeli. [1])

[1]) Někteří píši, že hru v šachy nalezl Palamedes z Euboey, aby Řekové neměli při obléhání Troje dlouhý čas. Drážď. ruk. připisuje vynalezení hry této Odysseovi. „Scachorum ludum ab Ulixe inventum, ne marcido torperet otio obsidentibus Trojam Graecis, nonnulli autumant.“ Jinde

Kap. 3. To již o šašiech.

I učinil byl ten kaldejský mudřec šachovnici a šachy v obrázky: krále, královú, kmeti zemské, jimž my popi řiekáme, rytieře královy, zemské úředníky, ješto u nás rochové slovú, a pěšky, ježto osmer lid obecný v zemi znamenávají. [1]) A každému šachu dal miesto jeho a kak by který jezdil, jakož potom uslyšíte. A když hrál s kniežaty a s dvořany krále toho ten mudřec, ano sě jim hra velmi líbi, až i sám král vzechtě, aby té hře naučil jeho. A ten mudřec odmlúva, pravě, že by snad stesklo jemu vše slyšeti, co jest třeba k tomu obmyslu, ktož by chtěl uměti dobře hráti v tu hru. A král vece: že chce jako najmenší vše slyšeti a i před hněvem svým jeho ubezpeči. A on, jakž vtipný byl a dómyslný, učil hře krále, táhna múdře k úmyslu svému, ukazuje, kaký má býti pořád v království dobře zpořiezeném. Pak-li bude v tomto neb v tomto obmeškáno skrze to, toto je potká neb toto. Takéžť jest i ve jhře této. Bude-li toto takto a toto takto přivedeno, ktož to z své strany lépe obmyslí, skrze to bude lepší mieti. A tak táhl povolně k múdrosti ten mudřec krále toho věda, že jakož die mistr Seneka: Tak jest sobě volna mysl člověčie, že mnohokrát spieše dá sě povolností přivésti než ukrutností přitáhnúti: a v kom ni sě ni ono nebude platno, co jiného, než takému jest zahynúti.

A s tiem jest konec prvé strany kniežek těchto.

---

opět Diomedovi zásluha ta se přičítá. Též se vypravuje o dvou bratřích, Tyrhenovi a Lydovi, že hladem jsouce mořeni, aby naň zapomněli, hru šachovou vymyslili.

[1]) S jmény těmito potkáváme se ve slovníku Klena Rozkochaného (Hanka, Zbírka slovníků str. 98.) Ssach (scacus,) kralík. cral (rexus), královna (rexa), pop (arippus), rytieř (militus) roch, (rochus), pěšec (pedes), šachovnice (scatabula).

Část II.

Druhá strana těchto kniežek ukazuje, co postava kterého šachu znamenává.

Kapit. 1. O šachovnici.

A najprvé řku o šachovnici Mudřec onen mienil jest Babylon, to veliké město, šachovnicí [1]) a zeď obrubú, ješto ten počet polí znamenává, ješto sú podlé obruby měrú té zdi. Ale já řku, že i veškeren svět móž těmi všemi polmi v šachovnici znamenán býti Neb vezmeš-li počet jedniem haléřem, počna na prvém poli, a budeš čísti pravým ryčartem, [2]) vždy na každé pole obapol viece polože, na druhé dva, na třetie čtyř, na čtvrté osm a tak vždy obapol viece, až by i došel poslednieho, takť by tu mnoho vyšlo peněz, žeť sě nezdá podobno k pravdě. Ké by jediným hrachovým zrnem počal ten počet klásti od pole prvého, než by tak přeběhl všecka pole v šachovnici, sám to převrz, [3]) mohl-li by tolik zbožie mieti, aby mohl hrachu tolik zaplatiti. [4])

To pak, žo je šachovnice čtveroúhlá a opět sě dělí ve čtyři strany čtveroúhlé, znamenává, že najvětšie

---

[1]) Drážď. ruk. praví: „Quod autem scacherium in sexaginta quatuor spatia quadrata dividitur, formam exprimit civitatis, quia civitas Babylon in quadro posita habebat domos quadrageminae habitationis nimia proceritate mirabiles.“

[2]) Ryčart, ryčalt. (V. Matzenauer, Cizí slova) znamená dvakrát tolik (mathematická mocnost) „Also belege das ganczce schach mit hersekornern bepart das du czelist uf riczchart, so machstu merkin an dem loz daz bret wit unde groz, und wirt grosir von der zcal wen die werlt ubir al.“ (Zeit. f. d. Alterthum. 17. str. 352. v. 6—12.)

[3]) Převrci = přemítati. Štít. (K. šest. 287): „Chce se mi převrci ta sladká slova.“

[4]) Vyjde číslo: 18,,446.744,,093.907,551.652.

království neb panstvo střiedmé; neb najmenšie hospodářstvie má-li trvati v svém pořádu, má mieti jako rovné uhly čtyři ony čtyři šlechetnosti, jimiž má ve všem pořád býti a bez nich čím věčšie [1]) věc bude, tiem zbořenie bude většie. Jedna jest rozšafná opatrnost, druhá směrnost, třetie síla mysli statečné, čtvrtá spravedlnosť. Každé královstvo, každé panstvo, každé hospodářstvo, ač i malé, má na ty čtyři uhly změřeno býti; aby opatrnost byla smierná, v silné mysli a spravedlivá; spravedlnost opatrná, smierná a v silné mysli, statečná, silná, spravedlná, opatrná a smierná; a smiernost opatrná, silná a spravedlná, aby nikteréž z druhých tří miery nevycházelo A v kterémž království bude pořád těch čtyř uhlóv, jakož z kamene ve čtyři uhly tesaného pevná zeď bývá, takéž pevné bude to královstvo; ale ač v čem z toho újma bude a nerovnosť, dotud v sobě tléti bude a hynúti, ažť najposléz zbořé sě i padne. A lidé ten pád vidúc vzviklí hlavami a kaks zahvižďíc vzdivie sě pádu tomu řkúc: A, kak jest sešla veliká věc! Kak tito a tito řádně to královstvo aneb to panstvo pósoběchu, kak jest skrze toho neopatrnost neb nesmiernost neb hubenstvo neb nespravedlnost sešlo a zahynulo. A cožť řku královi, tomu i páni menší i větší rozomějte; neb každého panstvo jest královstvo jeho.

Kapit. 2. **O králi šachu.**

Šacha krále byl udělal mudřec onen jako člověka v rúše krásném na stolici a v koruně, an drží jako vardu [2]) okrúhlú v ruce královéjabko a v druhé ruce huol upřiemú. A tak ten šach byl udělán nejkráše a zřiedlen byl mimo všecky jiné. Neb i král člověk má

[1]) Psáno: wieczssie, druhé opět wietssie. Podobně neustáleně píše Hus, užívaje věčší, větší i věččí (II. 16. věččí div.)

[2]) V latinském originale stojí: pilam rotundam (kulatý míč.)

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARY

ədlen býti mimo všecky jiné v své osobě. A když
ɩl jest tak zřiedlen mezi všemi, á, kak by měl toho
en býti, aby nikdy v jednom šeredství viděn nebyl,
aby poznán byl ve všie ctnosti a šlechetnosti, aby všem
byl a všichni žádali života jemu ve cti a chvále.
, král, zře na královu vnější ozdobu, v úmysl vzieti,
y nejedno k oku tělesnému měl tu krásnú postavu
tu zřiedlnost; neb ta králova příprava ukazuje a učí
ále, kaký by byl, kaká útěcha postavu a znamenie do-
ého mieti a toho dobrého nemieti, ješto ta příprava
to znamenie ukazuje. Protož spatř král svú královu
mo jiné zřiedlenú přípravu a podlé toho také zřiedlen
d v šlechetnostech a v dobrých mraviech, aby mohl
ravedlivě mieti čest a chválu. [1])

To, že ten král, ješto šach slove, by jako člověk,
pomíná krále, aby člověkem sě pomněl a neměl hlúpé
ěři, němé tváři nerozomné obyčeje maje, ale aby uží-
l smyslu a rozumu člověčieho, krotě v sobě zvieřecie
řádné žádosti a dětinné obyčeje. É, kam král zajde,
-li nad sebú ukrutnosti, smilstvu, opilstvu a dětinné
ysli panovati, nebude-li zpósobné mysli, kam jej od
ravedlnosti zavedú jeho pochlebníci stojiec po svém,
y jim i cizie dával, sirotčie a lidí prostých. I diet
smo: „Běda zemi, v kteréž král dietě jest a jejiež
iežata ráno jedie a stojie po opilstvu; neb opilý ten
a, ten nebude.“ Čtem, že jedna žena před ciesařem
ilippem súd měla, a když ciesař odsúdil, odvolala sě od
ho súdu řkúc, že sě odvolává od súdu ciesaře Filippa
piléHo k němu opět, až střiezev [2]) bude. Protož pomni
král člověkem, ne nedvědem ukrutným, ne zajiecem
rašivým, ne husí, ješto vždy k vaně, ne opicí všetečnú.
tak i o mnoho jiném. A nejednoť krále mienim;

---

[1]) Král nalezá se vyobrazen ve víděňských rukopisech sedě na trůnu a drže v jedné ruce žezlo (huol upřiemú) a v druhé kouli (míč). Podobně i v mnichovském rkp. Jakuba z Cessoles-u.

[2]) Střiezev, střiezvý = střízlivý, střízvý. Hus. I. 119. „A že nemóž býti statečný, nenie-li střiezvý.“

každýť jest král v své čeledi a v svém panství, kak koli čím kto jest větší, tiem má pilnějí sebe v řádu být Neb nehoda jeho mnohých bude nehoda. A když m sě král člověkem pomněti, viz, co jest člověk?

Člověk jest zvieře rozomné a smrtedlné, a je tovařisky a přietelsky bytedlné zvieře. A svatý Jeroný rozkládá to, kak jest nedal bóh rohóv člověku, ani ne tóv velikých aneb zubóv, jakož to jiné zvěři líté d jest, ale smysl dal člověku, aby smyslem nade vší mohl panovati. Protož král člověk svú rukú žádnéh neurážej, ano i ta včela, ješto jest za krále mezi jinými nikdy nebode žéhedlem jako bodú jiné včely. Proč pa král člověk chce svú rukú bíti koho, a moha jinak toh popraviti?

Že jest člověk smrtedlné zvieře, i král na to pomni, že má umřieti, a hledaj božie milosti, ať by buoh dal pokoj v svém království onoho světa, a pilen buď činiti pravdu; neb nelze i duši odpočinutie jedině v pravdě, a jelikož bude protiven pravdě, s tolik bude v nepokoji.

A že jest přieznivé a bytedlné a tovařiské zvieře člověk, die mistr Seneka: „Ač's nad jiné povýšen, však přietele měj obera sobě, s nímž by jako sám s sebú mohl rozmlúvati; ale i v tom jest veliké třeba opatrnosti, by mohl hodného sobě nalézti přietele. A také na to má král smrtedlným člověkem pomněti sě, aby tiem, že jest králem, nevzpychal, ale vždy pomněl slova toho, ješto jest buoh řekl jednomu králi: „Vódcí sem tě učinil lidu svému, buď jako z nich jeden.

To jest pravda, má král velebně nad jiné sě ukázati, ale vždy to má v svém srdci mieti, že jest člověk jako jiný; a jedno pro pořád v lidech, aby vedl a držal lidi v pravdě, dal jest bóh jemu většie miesto.

Rúcho krásné na králi ukazuje, že jakož král má v své velebnosti krásné rúcho mimo jiné, takéž má v svých mraviech a obyčejích mimo jiné zřiedlen býti v slušné kriežecie tichosti, v neplaché řeči. Aniž slušie králi kteréžkoli mnoho mluviti řeči. Každýť brzo omrzí

ožť mnoho mluví. Učilť jest mistr Aristoteles Alexana, aby úmluven byl s lidmi svými, ale však aby v netřebné řeči nepřielišil, řka: „Lépeť jest, aby lidé chýi hlavy, skoro-li král promluví, chtiec slyšeti, nežli sě nasytili mluvenie jeho přieliš hustého.“

Počestno jest také králi nemieti obyčeje s chatermi a s lehkými lidmi, aby nezlehčal úmysl jeho; neb ál jde vókol s velikú věcí, a má sě s lidmi obierati likými. Zlehčé-li v úmysle od lehkých lidí, nebudeť du králového vléci, což lehčí [1]) a chaterní potáhnú j. Protož dobřeť krále ozdobuje veliké, urozené lidi i sobě mieti. Toť pak řku také: Ačť móž král i z lehšho pořádu nadati kohož chce zbožím, ale ne každému óže dáti panské mysli. Jest v písmě světské múdrosti máme to v příslovi, že staré zbožie činí šlechtu. [2]) le taktoť knihy ony o zprávě kniežecí přivodie k roznu, že ne zbožie činí šlechty, ale proto ten šlechtí sě, o jest ot dávna v zboží, že jde s velikými lidmi vól, maje zbožím příčinu k tomu. A týmž protivným ození zplanievají, [3]) když od dávna v chudobě budú, jdú vókol s chaternými. Avšak doniž mají svých edków paměť, bude-li pomóže jim, spieš najdú svých edków stopu. Protož král rozuměj tomu: mysl čloščí jest jako slunečný paprslek, ješto, kako věz skrze klo projde, takovú barvu na sě vezme, jakéž barvy klo bude; takéž pójde-liť král vókol s lehkými lidmi, ehčieť v úmysle. I jestiť veliká ozdoba králi, mieti i sobě lid od dávna urozený. A tak bude i obecného lu mieti; neb dá-li král chudému něco, ten jedno sám bú bude slúžiti králi a dědin nakúpí, chtě bohat býti. le dá-li pánu řádnému, ten i svého přičině na své lidi loží a se všemi králi bude slúžiti.

---

[1]) Stojí psáno: Nebudet rzadu kralowe wlecziczos lehczy.

[2]) Srovnej: Dalimil XLI, 13—18.

[3]) Zplaněti = planým se státi. Sr. Alexandreis (Výbor I. 1097. v. 32—34.)

Má také velebnosť králova milostivé a ochot řeči býti! I toť divně krále ozdobuje a mila lidem či Die mistr Valerius: „Ta pochotnost, když král mil stivě a laskavě bydlí s svými, i hrubého lidu mysl proji a obměkčí i vztvrně oči nepřátelské. Protož velmi činí krále mila lidem, když někdy i křivdu strpí svý proti sobě řka něco k tomu kratochvilně milostivéh jakož sě die o jednom vévodě, že jeden mládenec u je dvora objal jeho dceru a poceloval před jejie máte A kdy vévodina stála po tom, aby jemu hlavu stěli, ře vévoda: „Ztepem-li ty, ješto nás milují, co sami té učiníme, ješto nás nenávidie?“ I vzal chválu vévoda mi lostivý z vyřčenie tak kratochvilného.

Čte sě také o jednom králi, když komorníci je jsúc oponú od něho přehrazeni mniece, by král sp zpravovali jeho řečí utrhavú, a on to slyše, hne ti oponú, řka: „Odejděte dále, ať král neuslyší; sly opona.“

Také král Pyrrhus, když před ním pověděli, ž jeho jedni v svém kvasu o něm zle mluvili, kázal ji před sě a otázal jich, mluvili-li sú to o něm. Jede řekl: „By nám bylo víno stačilo, senť by to byl, c bychom mluvili teprv.“ A tú tak směšnú odpovědí b král obměkčen a vzal děku a chválu od střiezlivý z své šlechetnosti, ješto zpilí jsúc zle mluvili o něm.

Velmi také krále ozdobuje, když poznán bude, ž nikdy nepovie křivého slova. Nebo viece jest vinen bo hatý, když křivdu povie, nežli chudý. Má sě král ta v své řeči zachovati, aby jeho každému slovu věře bylo. Veliká jest nemúdrost do krále, ješto bude kak své příhody rozprávěti, ano to vie i poslední, že t pravda nenie. A kak móž kdy věřiti těm svým pochleb níkóm, ježto řkú jemu jako pochlebujíc a klamajíc ji že sú s ním tu byli, když bude praviti co takovéh ješto sám vie, že to pravda nenie? Ale, takž to i jes jakož smysli.

Nemá také král z lestného srdce chytrú řečí slib činiti neb přísah, jinak mieně než ti rozumějí, jimž sli

buje neb přísahá. Čtem, že jsú některá královstvie zahynula, protože králové jich činili tak lestné přísahy. Aniž má král bez velmi pilné potřeby z obyčeje cos buď bráti na svú přísahu, a pakli kdy vyjde i taková přísaha od něho, má na to pomněti. Praví o Alexandrovi Valerius, že jel s vojskem k jednomu městu u velikém hněvu, chtě jě obořiti. A jeden mudřec byl z toho města rodem a byl vzácen Alexandrovi. I šel před Alexandra, chtě milost uprositi tomu městu, a Alexander uzřev jeho, rozoměje, že chce prositi za to město, prvé se uteka k řeči, vece: „Na tom přísahám, žeť toho neučiním, zač mne budeš prositi.“ A mudřec tu přísahu uslyšav vece: „Králi milý! za toť prosím tvé milosti, zboř a zahlaď to město a nedávaj milost jemu.“ A král, aby nebyl křivě přisáhl, dal milost městu tomu a nezbořil jeho.“ [1])

Má také král manželstvo držeti; neb nenie to lidské manželstva nedržeti. Vídáme čápy, holuby i jiné ptáky, ješto samec i saměce mají péči o dětech, oba je krmiec, že držiec sobě jako manželskú vieru. A když člověk má péči o svých dětech, netolik aby je odchoval, ale aby i ve cti byly, má tak muž jako žena držeti manželstvo, aby jich děti nebyly cizoložňata a ženimčata. Ačť jest to někdy bylo, že muž mohl viece žen nežli jednu mieti, bóh tomu v křesťanství nechce. A pravíť písmo i o múdrém Šalamúnovi, že když své ledvie k ženám přichýlil, oblázněle srdce jeho. A to řku ještě: Slušieť královéj velebnosti rúcho krásné, ale nravi krásní a šlechetní obyčeji a hluk lidu urozeného.

Stolice krásná králova velebnost královu ukazuje, a tať mieni, aby král pevně seděl a daleko zřel a všem byl zřiedlen. I pravíť, že thrón králóv spravedlnost tvrdí, a pro nespravedlnost přivodí bóh královstvo z jednoho lidu do druhého. Protož chce-li král dobře kralovati a na své stolici seděti pevně, má vysoko sedě

[1]) Valerius Maximus praví toto o řeckém mudrci Anaxagorovi.

daleko zřieti a má svým zrakem zbořiti veliké křivdy, násilé, lsti, má býti štít dobrým k obraně a zlým kladivo,[1] aby je zetřel. Neb budú-li úřad odbíjeti, únosy v zemi činiti, výboje, války, jímati sě kto s koho móž by, nebude-li král jedněm jako druhým práva přieti, pomáhati, vikleť sě králova stolice, nesedíť právě král takový. Kdyžť král pokoj činí v svém království, všichni žádají zdravie jeho; ale skrze kteréhož neřád, nepokoj bude, všem jest s ním teskno. A lehko-li jest, když přezří svým, nezná bohóv, únosóv, násilí, že sě budú v cizie dědiny v sirotčie vázati, cizie prodávati, práva jich stavovati odúmrl spraviec, ješto nenie. Protivné ť jest taková bezprávie činiti a trpěti. A kto to móž řéci jinak, než že to král činí, což jeho činie, a on jim nebrání toho. Dobrýmť škodí, ktožť zlým odpúštie.

Chce-li král spravedlný býti, aby na své stolici pevně seděl, aby sě pod ním neviklala, mieti v svých řádech a v svých radách ty, ješto sě boha bojie, ješto lakomstva a vdřidustva netbají a nemilují bezprávie. Ještěť to řku a kto móž řéci jinak, než jacíž sú královi úředníci, milostníci, čeledni, takýž král jest. É, slyšte, králi, Davida krále, tenť die: „Nevinní a upřiemí drželi sě mne!“ a ten slúžil předně, jemuž čistota milá a šlechetnost, a tak ten král kraloval zbožně a líb sa bohu.

To pak, že král sedě na thróně drží vardu okrúhlú jako jabko v své ruce a v druhé huol upřiemú, ukazuje, že má královstvie v své držeti moci, a aby se všech stran bylo dobře opatřeno, aby bylo v své celosti, aby nezahynulo ani panstvo neb rytieřstvo, ani kupci nebo měšťané, ani sedláci neb řemeslníci. Neb kdyby v onom jabku i najmenšie ščrbina byla, nebylo by celo a tak slušno. A protož i prut nebo huol upřiemú drží král v ruce, aby pomněl, že bíti má ty, ktož řád a pokoj

---

[1]) Štítný (K. šest.) 153. Neb i sám sebe i toho, což má pro obecné dobré, s múdrostí má nasaditi; neb má býti štít dobrým a zlým kladivo.

bořie v království jeho. Nebo dobrým škodí, ktož zlým odpúštie. A jme-li kto v tenato vlka, pustí-li jeho, jedno že chytřejí bude, ale neodpoviet sě masa jiesti.

Králova koruna krásná jest, viec ale těžká. To ukazuje, že ctný jest stav králový, ale pracný. A kdeť móž česť bez práce býti? Čtem o jednom králi, když měl býti korunován, vzal v ruku korunu a jal sě jie ohledovati, řka: O dóstojná koruno; krásná jsi, ale těžká! Kto by právě znal, co jest práce a nebezpečenstvie v tobě, by před ním na zemi ležala, nezdvihl by tebe." Ale když jest člověk přirozen ku práci, nemá sě muž lekati potu. Protož vždyť to pravím: Královýť jest stav svatý, když král chce v pravdě bohu tiem slúže kralovati a pokoje hledaje obecného, ne jedno chtě živ sobě býti, ale i k užitku jiným. I bývají čtyřie květové v koruně se čtyřmi kameny drahými. Ti čtyřie kamenové znamenávají, že zvláště král má oněmi čtyřmi šlechetnostěmi ozdoben býti, tociž opatrností, smierností, silú mysli a spravedlností. Kterýž král nemá těch všech čtyř kamenóv drahých v své koruně k své královĕ velebnosti, nenieť řádné jeho kralovánie. Neb na neopatrného přijde neřád z nedojiepie; nesmierný nemá rozumné opatrnosti a viece jest hlúpé zvěři podoben nežli člověku; nesilné král mysli a neudatné, co kdy učiní statečného? Řiekajíť, hanebné srdce nikdy cti nedojde, a pro nespravedlnost bóh převodí králevstvo s jednoho lidu do druhého.

Ale, když král má ty drahé čtyři šlechetnosti, ani smrť odejme královstvie jemu, ale z toho královstva v lepšie přijde a zde ostane ve cti a v chvále jméno jeho. A to bude i jiným králóm ku ponuknutí, aby takéž v šlechetnosti kralovali, slyšiec chválu řádného jeho kralovánie. A také král múdrý svým zřiezením mnohokrát drží královstvo, v němž kraloval v dobrém řádu. A mníte-li, byť dotud byl pokoj podržal sě v naší zemi, kdy by to nebylo zpósobem šlechetného ciesaře Karla

i krále českého, až pak po něm dotud neřád sě rozmaháše, až i přide túha s hořem.

Opatrnost králova v tom záleží, aby hledal, aby neztrácal božie milosti, ale dosáhl jie. A tak má král mieti boha v svém srdci, v svých ústech i v svých činech u velikú počest věda, že všicku svú moc má od něho do vóle jeho jako šafář a vladař jeho. A bude-li v tom věrně cti a vóle božie hledati, uslyší od boha s utěšením an die jemu: „Měj děk, dobrý a věrný sluho; byl's nad málem věren, ustavím tě nad velikú věcí. Vejdi v radost pána svého!“ A kak chce král v česť býti lidu, nemá-li v česť boha svého? Tomuť jest i Aristotiles učil Alexandra. A tak Alexander, když byl k židóm přitrh a židé vyšli přijímajíc jeho proti němu, zvěděv, že sú sluhy boha jediného, ssedl s koně proti jich biskupu a poklonil sě jemu ve imě božie a mnohými svobodami obdařil ty božie sluhy, a židóm veliký jako špitál učinil tu v Jeruzalémě sluhám božím, ješto nestojiec po světu hledali služby božie, aby v tom domu mievali pokoj. A tak v tom domu býval svatý Jan Křtitel, když přicházel k chrámu božiemu; v tom domu Spasitel náš s svými apoštoly večeřal u veliký čtvrtek; v tom domu byli sě apoštolé zavřeli, když syn boží byl vstal z mrtvých a ukázal sě jim řka, pokoj vám. V tom také domu i o letniciech ducha svatého přijeli. Pak v tom domu neb v takovémž, když křesťané drželi Jeruzalém, byli křížovníci s bielým křížem. [1])

I jestiť králóm prvně opatrnost, boha hledati, boha ctíti v sluhách jeho. Chce-li král ty v obtieženie bezprávně porobiti, ješto mají svobodni býti ke cti božie, viz, by sám poroben nebyl od pána boha. Dieť bóh v písmě: „Nedotýkajte sě mých mazaných!“ I v tom, cožť k královstvu slušie, má opatren král býti, aby sta-

[1]) Byli to rytíři řádu Johannitů; ti měli černý plášť s bílým křížem. Řád byl založen od kupců z Amalfi; v Jerusalémě měli kostel s klášterem a s kaplí sv. Jana Křtitele, jakož i špitál (hospitál) pro poutníky.

ečným rytieřstvem, múdrými rádcemi, lidem obecným, :upci, těhaři, řemeslníky bylo královstvo ohrazeno. Neb království těch všech jest třeba.

Chvalná je do krále i ta opatrnost, aby měl dobře :rady špížované lidmi, stravú i oděním i poklady peněitými. Bych pak mnoho mluvil o smiernosti, dávnoť est to vyneseno, že jest vše vhod dobro a že ctnost záeží v střiedné mieře. A obapol ctnosti jest ohyzda.)hyzda jest, když co nebude své hodujé miery dotauje neb dotaženo. A bude-li hodujé miera přitažena, aké jest ohyzda.

A řekl sem také o silné mysli, že nikdy cti nełojde hubená mysl. A o spravedlnosti to dořku ještě, e spravedlné jest králi spravedlivě, silně, smierně oparnu býti, spravedlné božie cti hledati, pravé božie sluhy :títi, obecného dobrého hledati, každému přieti a ponáhati, práva jeho všecky, ktož k království příslušejí :a své mieti, svých milostníkóv na obecné nespúštěti. Svému vlastniemu rytieřstvu správně má král ochoten a ;tédr býti pomně, že oni i s nebezpečenstvím svých žirotóv jsú ruka jeho, ale proto cizieho jim nedávati pod imluvú, že die: Dávámť, k čemužť sem s právem, a pak iepopraviti toho, když tací vdrzí lakomci dále sě vieží, iež jde na krále. A ač pak někdy vrátie dědinu, ale ryživúc a vyprodadúc lesy, nábytky i rybníky; kdys ehdys pomstíť buoh té nespravedlnosti těch, ješto takú rpie křivdu, hlas uslyšie řeč svatého Augustina: „Slyšte, ĸráli křesťanští, slyšte a k srdci přistupte, nechcete-li oho věčného ztratiti královstvie, ješto jest skrze pána iašeho Jezu Krista šlechetným králóm připraveno“ Ežť lie svatý Augustin: „Ne proto dieme zbožnými své krále ι své ciesaře, že snad dlúho kralovali, mocni byli, své iepřátely přemáhali, veliká města vzdělávali, zde paměť ;vých jmen ostavili: ale dieme je zbožné neb zbožnými, kteříž sú bohobojně kralovali, vieru plodili boha ctiec, bohu sě klanějíc a česť a chválu božie šířiec, bohu z svých modlitev na však den vzdávajíc oběť za své hřiechy a za

*

svá rozličná obmeškánie. A když je ctili klekajíc před nimi jich poddaní aneb jim přieliš pochlebovali, tak v srdce hrdosti nepustili pomniece, že takéž sú lidé jako jiní. A byli-li sú snažni obecného dobrého a jsú-li tiem viece smilstvo krotili v sobě, či by byli lidí sě nebojiec mohli je páchati svobodněji, a měli-li sú královstvie nebeského větší žádost, nežli zdejšieho, a to vědúc, že tam mnozí nad nimi budú, ješto zde pod nimi byli, a byli jsú milosrdní, spravedlní, štědří, ač sě kdy na koho uhněvali, jsú-li to ochotenstvím a štědrostí nahrazovali: a jsú-li i jiné měli šlechetnosti z úmysla upřiemého, aby sě slíbili pánu bohu svému.“ [1])

Kapit. 3. **O králove.**

Králová [2]) mezi šachy byla jest též podobnosti jako král učiněna, jediné že znáti bylo, že jest žena. Neb králová má čest od krále svého, ale má sě proto pomnieti ženú, žensky chodiec, tiché ženské majíc i obyčeje. A cožť řku králové, též i jiné panie rozomějte.

I slušieť králové najprvé boha hledati a zachovati křesťanskými obyčeji, a pak také milost krále svého mile a ochotně s ním bydléc, počestně, múdře s svú šlechetností, v své přípravě vedle vóle jeho hledajíc libosti jeho, aby oddechl král s ní v utěšení po těžké práci úřadu svého. Neb dána jest muži žena také i k utěšení podobnému.

Viziž králová, by v ničemž neukázala nemilosti aneb hrdosti proti králi. I dnesť písmo vzpomíná hrdost oné králové Vasti [3]) řečené, ješto když bieše král jeji poslal k ní, aby připraviec sě v koruně vešla k hostem jeho, chtě jim ukázati krásu její a ona pohrdala tiem, nechtěla přijíti. A skrze to kniežecím nálezem vyvrhl ji král z královstvie, aby jejie neposlušenstvie, kdyby

---

[1]) Podobný citát uvádí Štítný (kn. šes.) str. 161.
[2]) Figurka tato slula též: baba.
[3]) Vasti, manželka krále Asvéra. (Kniha Esther, kap. 1.)

vyšlo bez pokuty, nebylo příčina jiným ženám, aby takéž svých mužóv nehrdaly přikázaním; neb všecky ženy berú příklad na králové.

Řádná králová v bázni božie, v pokoře slušné, v milosti služby božie i v jiných ctných a šlechetných obyčejích mnohým paniem jiným bude příklad. A hrdá frejovna, světa tohoto milovnice, takéť jich po sobě potáhne mnoho, jimiž i na onom světě bude vinna. A takť o té hrdé králové praví písmo, že jest z královstvie pravým súdem vyvržena. A Hester šlechetná k království vzata a na jejie miesto, ješto ctně v bázni božie kralovala nade všecko vážiec boha, slúžiec bohu, milostivá jsúc srdcem ne zlému Amanovi, ale lidu božiemu, protiž němu byl zlý Aman v hněvu krále vzbudil, i byla milosť obdržala před králem lidu tomu.

Té šlechetné a bohobojné králové a milostivé slušie královým i všem paniem velikým následovati v bázni božie, v modlitbách i v tom, aby nuzným byly milostivy před králem, před svými pány, prosbú i provinilým pomáhajíc, ne zlodějóm, ne těm, ješto z úmyslu a úklady škodie dobrým, ale ješto náhodau někakú k vině přišli, do nichž jest čáka polepšenie. Majíť také králové a panie veliké v tom následovati králové této, když budú v přípravách podlé svých stavóv, aby hrdosti z toho nebraly v srdce. Nebť takéť jest ta králová v své krásné králové bývala přípravě, ale ne pro svú myslici, ani jest z toho vešla hrdosť v srdce jejie, ale řekla jest na modlitbě péči maje na to hrdost: „Však ty vieš, hospodine, kak mi jest to mrzko znamenie hrdosti na mé hlavě, když sě musím podlé svého duostojenstvie okázati.“ [1]) Čtem také o světě Alžbětě,[2]) že také na to

---

[1]) Hanuš, Rozbor. 246: „Tak ona králová Hester bývala v koruně a v drahé přípravě. ale dí tak o tom v své modlitbě: Ty víš, bože! žeť mám v mrzkosť znamení pýchy a své chvály, ješto ji mám na své hlavě ve dnech svého ukázání.“

[2]) Sv. Alžběta byla dcera Ondřeje II. krále uherského. Narodila se r. 1207 a v útlém mládí již zasnoubena byla

mievala péči, že musila k libosti muže svého chodit v rúše krásném; ale to jest ukázala, že jie jest to ne libo, ani bylo k mysli, neb bez něho a po smrti jeho netbala, by sě komu líbila rúchem krásným, ale chodila ráda v rúše prostém.

Čtem to také, že Judith, vdova mladá a krásná chtiec v krásné přípravě před Oloferna, aby pomohla z núze lidu svému slibieci sě jemu v své přípravě, snažně na modlitbě boha za to prosila, aby nevelnula sama milostí k němu. Neb veliké jest nebezpečenstvie mysli s takovými přípravami vókol jíti. I jestiť třeba snažně za to prositi boha, aby ty, kteréž podlé svých stavóv strojie sě tak, aby sě jiným v tom slíbily, aby samy k těm milostí nevelnuly, jimž sě tak strojie, a aby čistota mysli, ješto vstud, všelikú oplzlost pěstún byla jich dobrého slova a jich cti.

Slušieť králové, paniem, pannám k té čistotě táhnúti mysl a po té státi, ješto stud k frejóm činí a k takovým tajným milostem. Miláť jest múdrým ta čistota. A ktož smilnú milostí neoslne, mrzkáť mu jest všeliká oplzlosť. A nejedenť vzchváli rozpuštěné,[1]) veselé dvořky a sám k sobě přijda nedieť, by to dobré bylo tak nestydatě vókol jíti s těmi freji; pannám bráti napotřebie od těch, ješto jim nejsú přibuzny. Ó, kak by toho nebyly někdy králové a jich hofmistryně přezřely pannám. Dosti o tom, by tomu buoh chtěl, by i samy hofmistryně byly daleky takých frejóv a samy jich nepomáhaly. Aj, kakť na dlúhé dny i pohanských paní ctnosť čistoty má

---

s Ludvíkem, synem Hermana lantkrabí duryňského. Mnoho trpěla od Jindřicha Raspe, bratra svého muže, který ji ze sídla jejího vyhnal a ona nemohouc nalézti nikde útulku, ukryla se ve chlévě. Zemřela v 24. roce stáří svého r. 1231 (19. list.) a již r. 1234 za svatou byla prohlášena. Jméno její odedávna bylo v českém kalendáři a životopis v Passionálu.

[1]) Rozpuštěná = rozpustilá (roz- pustiti). Han. Rozb. 237. „Trpko jest dobrým viděti a slyšeti zlých nebohobojných rozpuštění a na bůh nedbání.

svú chválu Svatý Augustin praví o jedné, té jméno bylo Lukrecia.

Syn ciesařóv byl ji zamiloval nestydlivě, ale ona daleka byla té milosti. A dotud lécal, aby jie došel, až i přišel v noci v pokoj její a nahý meč drže v jedné ruce druhú ji ujal a řekl k ní: „Mlč! jáť jsem; mluv se mnú!“ A ona mlčala v té otrapě. A on sliby i s hrózami žádal na ní povolenie a nemohl mieti. I řekl k nie najposledy. „Aj, když mi nepovolíš, zabita budeš! A tento pocholek, ješto jest v tvém domu, takéť bude s tebú zabit a budeť nah k tobě na lože položen a budeť to proneseno, že's s ním tak nalezena a proto zabita.“ A ona bojéci sě i po smrti slova toho, povolila jemu. A pak poslala po svého otce a po bratří a po muže a po jednoho římských starost a řekla před nimi: „Syn ciesařóv přišel v dóm mój, vrah miesto hosti. A ty, muži mój, věz to, žeť jest jiného muže sled na tvé posteli. V těleť jsem porušena, ale mysliť jsem čista ostala; z vinyť sě vynímám, ale pokutyť nechci býti prázna, by která nečistá na mně v své nečistotě příklad měla. Ale chtěla-li by od viny příklad mieti, vezmiž příklad i od pokuty.“ A tak mluviec tu před nimi svú rukú dala sobě nožovú ránu a zabila sě; a Římené u veliké cti ji pochovali. Ale svatý Augustin nechválí účinka jejieho. Neb kakž jest koli povolila, povolila jest menšie zlé. Bez viny od jiného zabitu býti než s vinú sě zabiti menšie zlé; zlé slovo nejsúc vinnu než i bez zlého slova vinnu býti. Protož múdřejie Zuzanna učinila, ješto radějši chtěla kamenována býti bez viny, než by před lidmi netrpěla a před bohem vinna byla.

Slušie také králové i paniem velikým po múdrosti státi. A téť jest bázeň božie počátek, bez téť právě žádný mudr nenie. Slušie také králové i paniem velikým v dobrých knihách čísti, ješto učie a napomínají, aby bóh byl v srdci a šlechetnost a rozum v potřebném osvěcují, zlé hyzdie a dobré chválé. Takť die písmo: „Slyše múdrý múdrost, múdřejí bude!“ a rozomný má

jiné zpraviti a zpořiediti. Protož rozomná králová bude-li své panny vésti k bázni božie, velikú odplatu z toho bude mieti. Protož i řku: hodíť sě múdré a šlechetné králové v dobrých knihách kratochvil mieti a rozom bráti; neb všeliké písmo vdechnuté bohem užitečno jest. Chce-li také králová, aby ji vpravdě za múdrú měli, střež sě ženských lehkostí a těch přírokóv, jimiž obecně ženy ukárají, a traf to na sobě. Najprvé neukazuj, byť libo to bylo, že by komu tělesně milá byla.

Majíť také ženy obecný přírok ze všetečnosti, že vše chtie vždy věděti, i tajné věci, a potom to pronesú dále

Čte sě v římských skutciech,[1]) že sě v Římě stalo, že šel pacholík s otcem v radu mezi římské pány a když přišel domóv, mátě jeho tázala, aby jí pověděl, co sú páni v radě mluvili. A robenec nikakž nechtěl pověděti řka, že nemá ijeden rady pronositi. A čím sě robenec viece tvrdil, nechtě jie pověděti, tiem pilnějšie mátě chtěci zvěděti, až sě i hroziti počne robenci. A robenec nemoha jie odbyti zamysli, řka: „Milá matko! neprav toho žádnému, platilať by to má hlava. Toť sú páni v radě uložili, aby každý muž dvě sobě ženě pojal.“ A ona, uslyševši to od syna, také pod tajemstvím pověděla to druhé, a ta opět dále, až pak obecně zberúce sě všecky ženy římské hlukem šly před římské pány volajíc, aby jim té křivdy nečinili. A páni sě tomu vzdivie, co jest to? zdali jest zázrak někaký, vidúc láji ženskú, any volají jako bez smysla ostyděvše sě? Až ten robenec i povie pánuom, kterak jej mátě k tomu nutila, chtiec na něm zvěděti, oč sú páni v radě byli, a nemoha jie odbyti, že jest tak musil to zamysliti, aby jie tudy odbyl.

Jest také na ženy přírok, že nestrpie toho rády, což muž zapovie. A tak pravie toho potvrzujíc, že dal muž jedné ženě pušku. Ptáčka v ní zavřel a zapověděl

---

[1]) Gesta Romanorum I. 266 vypravují tuto povídku dle Macrobia o mladém Papiriovi. Z něho to podává Jakub z Cessoles; český překladatel jméno opět vynechal.

jí, aby pro nic v tu pušku nenahlédala a neotvierala jie, že jest tam ptáčka vsadil, aby jeho nevypustila. A ona nestrpěvši toho, otevře pušku chtiec zvěděti, co by tam bylo. A ptáček vyleti a tak muž pozna všetečnost její.

O druhé takto pravie, že byl muž jehlu polékl v dieře někaké a zapověděl ženě, aby nevčinievala prstu do té diery, ale nepovie proč. A tato nemohúc strpěti toho, sáhne tam prstem a splišti to polécenie, že jí jehla prst probodne. A muž uzře, ana prst probodený uvázala, nalaje jie a z jejie všetečnosti nemúdré.

O třetie pravie takto, že muž byl jed postavil v konvici a zapověděl ženě a řka: „Neroď píti z konve této, jedť jest v ní; umřeš, napieš-li sě.“ Avšak ona nestrpěla, než vždy sě napila i umřela.

Bývajíť také mnohé ženy, že vždy pře proti mužóm držie a jsú jim odporny. A tak přihodí sě, že jeden muž pojde s ženú přes lúku a muž bude řéci: dobře jest lúka přiholena. A žena die: přistřižena jest, až s tiem i vejdú na břev, tak sě křikujíc. Muž die, že jest přiholena, a žena die, že jest přistřižena, až tu žena upadne u vodu se břvi, a tonúc bude ještě prstoma jako stříci vyzdvihši ruku ukazujíc, že jest střežena. A když utone, poide muž proti vodě nade břví hledaje jie; a lidé potkajíc jej otieží jeho, co by tu činil. A on povie: „Upadla mi žena se břvi a utonula; i hledám jie.“ A oni vecechu jemu: „Hledaj jie zdola břvi; po vodět dolóv plove.“ A on vece: „Vždyť mi sě jest ve všem protivila; mámť za to, žeť plove proti vodě.“

Dvé jest ještě, v němž ženy obecně přírok mají: jedno, že sě líčie, a jiné druhé sě s kúzly a s čáry obierají. Řkuť o ličidle, žeť jest to věc velmi stydká, s těmi sě mazadly pósobiti, a k tomu, kteráž pósobí sě těmi ličidly, ztratíť barvu přirozenú a budeť jako vařená, vytáhnúc barvu z lící přirozenú.[1]) A ješto s čáry a s kúzly

---

[1]) Ličidla již za starších časů zhusta v Čechách bylo užíváno. Tak je Dalimil připomíná v časech Libušiných

sě obierají, ó kak sě rozličné chytrým babám aneb i mni-
chóm dadie klázniti nebo žákóm Viem to, že jeden mnich
činé sě v těch kúzlech a čářiech uměl, klamal panie,
dával jim někaké stkleničky, aby svój pot v nich daly
jemu, že tiem něco přivésti jim chtěl, po němž jsú ony
stály. A k tomu bral od nich penieze za to: ano
jedno tant byl.[1]) A nad to by mohly co své vuole
jmieti, kúzly a čáry neměly by toho proti bohu učiniti.
Neb každé kúzlo, každý čár, každý lék jest přestúpenie
křesťanské viery a slibu, ješto sme slíbili na křtu.

Jest na ženy také i ten přírok, že přechytré uměj
omluvy i v tom, ješto je zjevné, že jest křivda a zvy-
mlúvají. A tak slepcova jedna byla chytře nevěru proti
muži učinila; a buoh dal prozřieti tomu slepému, aby
tu lest své ženy uzřel. Ale ona i v tom omluvu nale-
zla řkúc: „Protoť sem to učinila, aby ty prozřel; vě-
děla sem, žeť bóh skrze to otevře oči." A také muž
jeden káral ženu z něčeho, řka: „Svýmať sem to očima
viděl." A stál s ní nad někakú vodú. A ona omlúvajíc
sě vece: „Muži, móžeš mi lépe věřiti, než svýma očima:
a ty teď vidíš očima, bych s tebú byla v této vodě.
Avšak to vieš, že tam nejsma." A tak muže s toho, čehož
jest dobře jist byl, svedla. Takových básniček upravde
příkladných i vieceť pravie, ne by to vše pravda byla,
ale že tiem kárají lehkost ženskú.

Protož řkuť to krátce. Každá múdrá žena trať to
v sobě, v němžť má přírok ženská lehkost a králova
ovšem, aby od nie zmúdřely i dvořky jejie a opatrny
byly. Má i v tom opatren býti dvór králové neb ve-
velikých paní, aby múdré, ctné a opatrné měly hofmi-

(krašším káza Vlasta sě líčiti.) Za Štítného byl tento mrav již v plném rozkvětu, jakož i to, že „cpaly na sě cizí vlasy." I Hus na nešvar tento horlil (I. 68): „Jakož ten, jenž kabátu vlny přidává, aby jměli, by byl prsatý a tak silný a smělý. Též žena, jenž se líčí, neb vlasy sobě cizí strojí, neb jest jich plna viece, aby se viece lidu než bohu líbila."

[1]) Srovnej knihy naučení křest. vyd. Vrťátkova 148 sld.

stryně proti tělesným milostem. Neb oheň tělesné milosti i železné přemáhá mysli a přechytrým úkladóm naučí milost. A jelikož ke lsti osvietí vtipnost a tolik oslepí oči pravé múdrosti, že ty, ktož zajdú v ty milosti, nerozmyslé sě, co potom bude. I jest veliké třeba opatrnosti, aby byly prázdny šeptóv, túlání a samy s mužmi neostávaly dotud šépci, ažť sě něčeho i došepcí nehodného. V túlání také Dýna,[1]) dcera Jakuba patřiarchy, podávena a unesena. Dcera krále Davidova, když sama s bratrem ostala nemnieci, by ji co od něho potkalo, podávena.

Aby sě toho pak některéž nepřihodilo, ktož ji uzří v takových věcech neopatrnú, móž do nie zlé domněnie mieti Chciť i to pověděti, kak divný úklad Jozefus rozprávie o jedné mladé a krásné ženě. Tenť praví takto, že jest byla v Římě jedna slovútná žena ve cti, v kráse, v urození a v čistotě pronesena. K té byl zapálen v milosti jeden rytieř, a když pokusil sě rozličnú službú podlé těch světských milostí obyčeje, až k ní i slal slibuje jí veliké dary, aby jemu povolila. Ale silna byla žena tato v svém úmysle. Avšak došel jie ten rytieř úkladem kněze jednoho pohanského. Ten výmysl učinil takovýto. Vida ženu tuto podlé bludu pohanského, že toho hledá pilně chtěci sě bohóm slíbiti, šel k ní a pravie jí, že jeden z egyptských bohóv zamiloval ji, cnost její vida a chce v takovémto chrámu sám k ní přijíti a tu zjeviti tajné věci, aby to učiniec oběť bohu tomu, ostala sama jediná té noci v chrámu a tu spala. I přivedl to ten pop chytrý, že i muž, znaje čistý úmysl té panie, povolil jí toho. A ten pop skryl tajně rytieře onoho tu v chrámě a všecky z chrámu vypósobil a světla zhasil i sám vyšel a dvéře zavřel o té paní.[2]) A ten ry-

---

[1]) I tento příklad jest vzat z Gest. Rom. 98. Hus praví podobně: „Protož synové svatého Jakuba, majíce v ohavnosti porušenie své sestry Dyny, zabili sú porušitele i Sichemské“ (Gen. 31.) I. 266.

[2]) Dwerze zawrzel ote panij. O = okolo.

tieř svój čas uzřev přišel k té paní pod jménem toh. boha, jehož ona čekáše. A ona bohem jeho mniec byl mu povolna. On odšel od nie dřéve světla A ona pronesla to před mužem i před přátely, že ten bóh byl k n: přišel a měl s ní svú vóli a pravil jí některé tajné věci. Pak třetí den potkal ten rytieř tu paní a zevil [1]) jí to. že on s ní tak byl. Vona teprv přišla sama k sobě. roztrhši (rúcho své a přišla k muži svému a) své jemu pověděla chytré a nevěrné obelsténie, žádajíc, aby lsti bylo pomstěno. A muž její pověděl to ciesařovi, a ciesař ten chrám sbořiti kázal a na těžky muky dal popa toho i s těmi se všemi, kteříž sú toho příčina byli

Kapit. 4. O popech.

Popy nazýváme v šachové hře to kamenie, jímž onen mudřec kmeti zemské mienil. múdré, staré, rozomné v práviech, ješto dávným obyčejem a příhodami zkusili rozličných věcí a čtli kronyka a psaná práva. a k tomu smysl majíce přirozený hodni sú a hotovi k statečné radě, jsúc chvalných obyčejóv a šlechetného úmysla, jimž čest a pravda milá. Neb když ten, ješto má smysl přirozený slyše múdré řeči múdřejí bude. A ktož jest rozomný, hoden jest miesta toho, aby vedl jiné a pořiedil.

I byl jest ten kámen udělán počestný kmet, an sedě čte na knihách; ale nynie ke knězi podobno činie to kamenie. A ta dva rohy mienita ruce k bohu vyzdvižené, neb kněžie tak zdvihají ruce za lid prosiec boha. Takoví kmetové i nekněžie, že jsú starší z lidu, častot jsú v písmě nazváni latině presbyteri. A pak mnie mnozí, by presbyter jedno kněz byl; pravda, že kněžie naši podlé svého úřadu jsú v duchovních věcech starší naši. Ale proto v královstvu dobře zpořiezeném třebat jest k obecnému dobrému a k obecné radě kmetóv nekněží, ješto by i k krveprolití spravedlivému raditi mohli.

---

[1]) Zeviti = zjeviti užívá Štítný téměř všude.

Všech těch starcóv najprvnější má pilnost býti, aby dětinných daleci byli obyčejóv; neb písmo a rozum i přirozenie nedá starému dětinnu býti. Dieť písmo:

„Běda dietěti stoletému, tociž starému, ješto jest dětinných obyčejóv." A Šalomún jakož bohatého lživého viece hyzdí a chudého pyšného, takéž i starého nemúdrého. Rozomť to ukazuje, že by starý měl mudr býti, neb zkušenie mnohých věcí mělo by jej mudra učiniti. Jestli kto mladých obyčejóv drže úřad starých, nemóžť rada jeho býti užitečná, neb (ač hodně i poradí),[1]) ale nebudú poslúchati rady jeho řkúc: „Kéž sám tak činí." A zda-li nebrání přirozenie starému býti mladě živu, když i moc tu odejme jemu.

Druhé ti, ktož k radě zemské přislušejí, mají pilně znamenati práva, hodná-li jsú, pravá-li, křesťanská-li; a bylo-li by potřebie, aby v čem byla opravena, měli by to na krále vznésti, aby on to opravil ne sám z své moci, ale s plnú radú a se všie obce povolením. Ale třeba jest v tom veliké opatrnosti a daleké v dlúhé časy; ač by to nynie hodno bylo, také-li potom hodné to bude, a aby některých hodné nebyla záhuba druhých, bez nichž by v královstvu újma byla.

Třetie kmetové, ti mají po tom pilně státi, aby před sě šli jich nálezové, nebylo jich usúzenie mdlé jako nepevná pavučina, ješto v ní malé mušky uváznú, ale veliký štmel proletí jí a proboří ji; a potom tudy proletie i malé mušky. Neb ten neřád bývá, že vynesú některý nález a za právo ustavie nětco; malý tiem bude svázaný, ale veliký přijda i zboří to a nic jemu nebude proto. A potom i malí nebudú držeti toho. Dieť písmo: „Nebývaj súdcí, nebudeš-li moci mieti."

Čtvrté ti, ješto k těm nálezóm sú ustaveni, mají sě zápitie na však den vystřieci, aby vždy při sobě byli. A netoliko od zápitie vínem mají střiezvi býti,

---

[1]) Stoji dole připsáno na okraji.

ale aby jich nezapojila ani milost k někomu, ani nenávist nebo hněv, ani strach, ani naděje. Neb ty věci mnohokrát súd převracují.

Páté řku těm, ješto sě o něco radie s nimi, že ve dvém mají opatrni býti. Najprvé, ktož má komu poraditi, raď jemu věrně, nemieně sklamati jeho. Druhé, když radí komu, tak raď, aby k ničemuž bezpřiemně nenutil jeho, aby onen neřekl potom: kázal mi to učiniti, když by sě zle zvedlo jemu, že by snad neuměl toho tak vyvesti, jakožť jest rádce mienil, aneb že by v tom bylo jiného něco, jehož jest mienil, aneb neuměl rádci pověděti. Protož, ktož radí druhému, rci ty opatrně: „Jestliť tak, jakož pravíš, byť má věc byla, taktoť bych já učinil. Mněť sě zdá, že by to k tomu hodné bylo.“

Šesté ti, ješto k radě slušejí, mají tajné věci tajny mieti. Dieť Aristotiles Alexandrovi: „Ktož tajemstvie pronosí, postihneť jeho zlé velmi brzo; nemóžeť bezpečen býti před příhodami zlými.“ Ó, čím lépe toho. což tajné ižádnému nepraviti, že povědúc i prositi, aby toho on nepravil. Divné, že onoho chceš mocen býti, aby on tajil tajného a sám nemoha toho utajiti. Ano i slyšeti tajnú věc nebývá hodno. Jeden druhému chtěl něco tajného pověděti, řka: „Toběť to poviem, ale jedinémuť sem to přieteli pověděl.“ A ten vece: „Když jest tajné, neprav mi; snadť by, jemuž's také pravil, pronesl, měl by domněnie do mne, bych já to pronesl.“

Sedmé ti kmetové, ješto súdie, mají to slovo vždy v srdci mieti, ješto buoh die skrze proroka: „Právě suďte, synové lidští!“ Nemáť súdce pro nic na světě nálezem proti právu ijednomu pomáhati, když na súd přijde; neb die písmo: „Malého i velikého rovně súditi budeš,“ by chtě chudému z milosrdenstvie pomoci súd vydal proti právu, zleť by učinil, by také súdce prava věděl někoho. Avšak podlé toho, jakož jest súd doveden, má súd vydati, nemóž-li toho podobně jinak dovésti. Byť súdce jinak, než jakož súd doveden, měl súditi, než jest právo ustaveno, že by snad někoho prava

ěděl, jinak než súdovým dóvodem,[1]) viece by z toho ývalo zmatkóv. Protož, ktož súdy vynosie majíť se ezpohnutie práv držeti ustavených. I jestiť těm kmeóm a těm rádciem veliké třeba opatrnosti; neb což silú udačstvím činie rytieři, což vladnúce úředníci kráovi, což súdem sudí, což dielem a řemeslem lid obecný, o vše skrze radu múdrých a věrných má býti ke cti rálově přivedeno a k dobrému obecnému.

Kap. 5. O rytieřích.

Rytieř mezi šachy tak byl udělán, že zřiedlne na ěm byla rytieřská počest; neb rytieře v česť pozdviují pro ukázanie viery a statečnosti. A tak rytieř postúpá ve cti z sloty, v múdrost a skrze časté příhody. Praví jedna kronika o jednom knieželi Afrikánském. ktož v boji statečně činil sobě, dal jemu rúcho zlaté řka: „To rúcho slušie na muže silného, jakýž ty jsi; neb jakož oheň ani rez nepřemóž zlata, tak moc nepřátel nepřemáhá tebe, ani rez lenosti chytila sě jest tebe.“ A protožť rytieři z práva mají počesť mimo jiné téhož rodu v rúše, v míse rytieřské i ve mnohém jiném. A na to pomniec, majíť také mimo jiné v ctnosti a v šlechetnosti býti; neb ta čest ješto jí činie někomu, co jest jiného, než ukazuje, že v tom jest ctnost a šlechetnost, jemuž činie takúž počesť, a když by v něm nebylo toho, vpravdě by to nebyla jeho česť. Protož ku pravé cti táhni se rytieř a k šlechetnosti, boha hledaj, od něhožť jest všecko vítězstvo i dobrodružstvie. A ktož sú kdy v své hrdosti jiné mněli, oklamaliť sú sě.

Z statečných rytieřóv byl král David, avšak vždy boha měl před očima a řiekal, že neufá v své lučiště, ani v obranu meče svého, ale v p.,moc boží. Mějž rytieř múdrost, jež jest bázeň božie počátek a dokonánie nade vše boha milovati, a k tomu táhnúti, aby s bohem mohl mieti věčné bydlo libějšie jemu; a cožť by

---

[1]) V závorce stojí pwem (právem).

to bylo, zde ve cti, v zboží, dobrém bydle tělu pobytí ano jest zde nelze tomu ničemuž trvati, když by skrze to nebylo přijíti u věčnú česť a u věčné zbožie k milému bohu? A kdyžť jest bóh kakás divná pravda všeho, é múdrý rytieři, proti pravdě zbožie zdejšie nesahajte, ani cti zdejšie ničéhož nevažte nad pána boha, jenž ve všem chce pravdě, a tiem zbožím, tú ctí, tú silú těla, jímž vás jest bóh daroval, podlé svých stavóv bohu služte ne pro svět, ne pro frejieřky, ale ke cti božie a k obecnému dobrému pracujte a řád rytieř(s)ký držte. Móžť rytieř zbožie mieti, po cti státi, pohodlé tělu, jelikož ku potřebě sobě učinil, ale ne tu má cíl býti žádosti jeho, by v tom chtěl kochati sě, ale aby to měl ku pomoci v svém stavu slúžiti zbožím zdejším náklad maje podlé božieho zpořiezenie, ješto přislušie k stavu tomu, tú ctí, tú počestností, kterúž má od boha, mil jsa dobrým a hrózen pravdy protivníkóm, tú silú a moci těla, aby zlé neřádné tlačil, ne leckohos bez práva, ale podlé práva ustaveného.

V tom pak také záleží čest rytieřská, že jim slušie věrnu býti, a ten by správně ztratil jméno rytieřské, kterýž by nedržal viery. A ktož sú vieru znamenitě ukazovali, i dnes to dobrým zpomínají. A tak psáno jest v jedné kronice, kak byl věren rytieř jeden kniežeti svému.[1]) Neb když král jeden mienil to knieže v noci zahubiti, učinil jemu toho večera dobré bydlo před sebú a dal jemu píti silné víno, chtě, aby sě podpil a nevystřehl sě úkladu toho. A rytieř kniežete toho proslyšav, co král miení, chtěl věrně pomoci své hospodě. Když šel s ním od dvora do domu jeho, uznamenal, ano od krále špeh před domem; i počne ten rytieř jda hádati sě s svým pacholkem a tak v duom vejidú. A pověda kniežeti svému králóv úklad, obleče jeho v rucho pa-

[1]) Paulus Langobardus vypravuje tuto povídku o Onulfovi z Pavie a králi jeho Portaciouovi, kteréhož Grimoald. vévoda beneventský, chtěl zahubiti. Porov. Gesta Rom. II. 141.

holka svého; nechaje tam v domu pacholka, vyvleče nieže z domu a tepa jej jako svého pacholka, a laje əmu jako pacholku. Pak vráti sě sám do domu jako niežeti a jako tam polože knieže, poide sám do své ospody. A tak sklama špehéře tyto. A v noci z své ospody spusti se zdi své knieže po provaziech. A tuto ıřijdúc kniežete v domu nenaleznú. I jmú pacholka a ytieře toho. A pak to král zvěděv, kak jsú pomohli knieeti svému, otázal své rady, co by ti hodni byli, ješto ej tak sklamali. A když řekli jedni: této smrtí jsú ıodni, a druzí této, král řekl: „Jistě tito smrti nejsú rinni, ale hodni sú všie cti, že sú tak věrni byli pánu ;vému.“

Majíť i spolu sobě rytieři věrni býti, a má jeden lruhého česť vážiti za svú česť. A kdyby to bylo, ne-)al by sě druh nad druha a nebylo by těch bláznivých)ez potřeby zamlúvání k sedání neb s ostrým honěnie, ıle by milosť byla meži nimi. Hrozenť jest nepřátelóm :ytieřský zástup, když uzřie milosť a vieru mezi nimi. Ale kde jest nesvornost mezi rytieřstvem, tu jest zlá čáka k vítězstvu; bývaloť jest to, že u vojště byli sě svadiec a pak snadně je nepřietelé dorazovali. Protož chváluť má milosť a přiezeň mezi rytieřstvem.

Bylať dva rytieře [1]) u věrné milosti a přiezni, a když král jme z nich jednoho a na smrt chce dáti, ten jakož jat byl, poče toho velmi pykati, že jest doma ničehož nezpósobil a řka, by mohl prodlenie své smrti mieti, aby to zpósobil doma, chtěl by rád inhed sě zase k své smrti postaviti. A tento jeho tovařiš bude jemu na králi toho žádati a sám da sě zaň u vězenie. A když odšel onen, všickni tomu to za zlé měli, že sě za toho dal, jemuž život platí u vězenie a řkúc: „I co mníš, byť sě na své postavil bezživotie?“ Ale tento vždy praviešе, že nemá ijedné chyby do viery jeho. A když ten čas

[1]) Známá pověsť o Damonu a Phintiovi, a vládci syrakuském Dionysiovi.

přišel, nechybil onen najmenšie chvíle, ale k svému sě postavil bezživotie. A král vida tu rytieři takú vieru, podivil sě tomu a hněv spustil s mysli. I odpustil tomu a potom pro jich vieru byl na oba laskav.

Dobrý rytieř držíť i nepřátelóm slíbenú vieru Čte sě o jednom v kronice římské,[1]) že když jat byl s jinými od nepřátel a Římené také měli z oněch vězně, pak toho Marka pustili, smluvil sě ošacuňk a prosil, aby jej pustili, řka: „Vrátímť sě, nedám-liť těch peněz.“ A vrátiv sě k svým nechtěl dáti peněz, ani sě chtěl zase u vězenie postaviti, řka: „Oklamal sem je. Já sem mienil, že sě k svým zase vrátím, nedám-li těch peněz. A to sem učinil.“ Ale Římené nechtěli, by jich rytieřstvo šli lstmi takými; kázali jeho svázati a dovésti nepřátelóm.

Také sě čte také o někakém Markovi římském, že když byl jat s jinými od nepřátel a Římané také měli z oněch vězně, pak toho Marka pustili na postavenie, aby s Římany rozmluvil, chtěli-li by vězně za vězně propustiti. A když zdál k Římanóm to poselstvie, Římené otázali jeho, co by sě v tom hodného zdálo jemu A on odpověděl a řka: „Já mám za to, že by Římanóm hodné: neb někteří jsú v jich vězení velmi staří, z nichž sem já jeden, a druzí velmi mladí, tak že oboji k válce nejsme hodni Ale vy máte oněch silné muže a dobré vódce!“ Aj, viery muže statečného! Ne toho, co by hodné bylo jemu hledal, ale na to zřel, co jest obci hodné. A, také viery zdržal svým nepřátelóm věda, že na muky pójde. Však šel a postavil sě svým nepřátelóm, jakož slíbil.

V bitunciech má sobě rytieřstvo věrno býti spolu, jakož čtem o Davidovi, že upřiemý byl a věrný na bitunciech, že netolik rádi jeho mievali za starostu v rytieřských věcech, ale pak i za krále bylo jim jej milo mieti. Jest také jako zvláštní slib rytieřský, vdovám, sirotkóm i jiným sprostným lidem pravdy pomáhati, brá-

[1]) Gesta Rom. mají též povídku tuto.

niti jich před násilím.[1]) É, pomněte toho slibu a střežte sě, aby sami zámutkóv takovým lidem nečinili radú nebo skutkem, tisknúce je od jich zbožička, od jich pravdy, od jich pokoje k škodě, k nákladóm je připravujíc, to na králi vysluhujíc, ješto naň nejde, práva jich stavujíc. Velmiť také ozdobuje česť rytieřskú přemohúc býti milostivu. Rytieřské jest zvítěziti, ale to jest obyčej lité zvěři přemohúc i rozsápati. Zuořiv a udaten má býti rytieř proti nepřieteli, donidž sě brání; ale když sě poddává, má milostiv býti jemu.

Kapit. 6. O rošiech.

Roch[2]) znamenává králova úředníka. Ten šach byl udělán muž počestný, an má huol v rukú; neb má królóv úředník v zemi počesten býti. A hól moc znamenává a upřiemost holi spravedlňost. Neb jakož neslušie v ruce huol neupřiemá, takéž mají nespravedliví činové býti v moci. Takový úředník má králi i obci upřiem a věren býti, králova neopúštěti a na obec nespravedlného nezamýšleti, neb na jiné menšie úředníky. Učiníliť taký úředník vinna nevinného, chtě pod tú omluvú pobrati zbožie jeho, dvojeť zlé učinil. Jedno, neprovinilé zbožie vezme a druhé, že vinna spraví nevinného a vezme netolik zbožie jeho, ale i česť jeho zlým jej učině.

Pomním to, že túžiechu Jílovští horníci na Kuglvajta. Mnich bieše kakýs a vládnieše od ciesaře Karla českého krále a řiekachu: „By zlými nás nečině bral zbožie naše, ještě bychom to trpěli; ale béře naše zlými nás čině.“ A tak nechtiece trpěti toho, ha, kak bohaté hory zlaté opustili. I zapustily, že viec do této doby

---

[1]) Jak známo, skládal rytíř ve středověku slib čtvrtý, že bude vdovy, sirotky a vůbec každého slabého před násilím ochraňovati.

[2]) Roch povstalo z perského slova rukh, ruch (věž, pták, dromedár), a přešlo do všech jazyků. Franc. roc, ital. il roccho, špan. roque, něm. roch. Odvozování od hrocha jest tudy nemístným.

*

nemohú přemoci vody a co sú na to naložili a co zlau obmeškali. [1]) Mnohokrát zlí, nespravedlní úředníci od krále vládnúc učinie, že i král bude slúti zlý, nespravedlný a snad i bude, když jim přezří jich nespravedlnost. Ó, co toho neřádu trpěla jest země tato! Ané vieží sě bezdušci v cizie dědiny, cizie prodávají, práva stavují; avšak některé i ostanú, ale po nás ještě uzřie, k kakému to konci přijde. Ale nechaje toho řku: É, kto vládnete, strach boží nad sebú mějte, cti hospodě neujímajte, ani jich zbožie, ani komu z obce bezprávni buďte. A čehož komu hospoda přeje, toho jemu šafář neujímaj.

Musejíť také úředníci k utrhavým řečem trpěliví býti. Ižádnýť sě všem nemóž slíbiti. Jakžť kto bude povýšen v úřad, některý mu i bude záviděti; a také budú ješto musejí pro svú závinu trpěti od úředníka. A ti všichni utrháním, řečí utrhavú jako k cíli budú střéleti k němu. A mnozí také z viery řkú něco, chtiec polepšiti a vystřieci, o nichž die mistr Seneka: „Kárá-li tě kto, a ty vinen, dobřeť jest učinil, a pakliť's nevinen, chtělť jest dobře učiniti.“ A toť jest vše přemoci trpělivostí. I králi velicí chválu mají, že sú taková utrhánie neb káranie strpievali.

Byl jeden popaden, ješto lúpil na moři, a přiveden byl před Alexandra krále. A když jemu vece Alexandr:

---

[1]) Podobá se tomu, že doly Jílovské již za krále Václava IV. nebyly tak výnosné, jako za jeho otce. Vyplývá to z toho, že král Václav mnoho peněz dal pověstnému Michalovi de Causis (Súdnému) z Německého Brodu, aby doly ty v lepší pořádek uvedl. Míchal nejen že nic nepořídil, ale utekl (1408) i s penězi ke dvoru papežskému do Říma, pročež se ani potom do Čech vrátiti nesměl. Kterak právě tento Míchal byl jedním z hlavních nepřátel mistra Jana v Kostnici, jest známo. Patrno, že spisek tento ještě za krále Václava byl přeložen, neboť pozdějšímu překladateli nebyla by událost tato v paměti zůstala. Netřeba podotknouti, že v latinském spisu (drážďanský ruk. nevyjímaje) o Jílovém žádná zmínka se neděje.

„Proč's lúpil nedada pokoje na moři lidem?“ a ten směle vece proti králi: „A proč ty lúpě nedáš pokoje všemu světu? Že já jednu lodi vezmu, nazýváš mě lúpežníkem, a že ty s vojskem jezdě lúpíš, ciesař sloveš! Byť sě mně štěstie obrátilo, já bych byl dobrý; ale čím tobě viece jde pod ruku, ty's vždy horší.“ [1])

Aj, kakúť jest řeč tak veliký král strpěl a řekl tomu: „Chciť tvú chudobu proměniti, aby svú zlostí štěstie nevinil.“ I nadal jemu, že jemu nebylo třeba lúpiti. [2])

Také ciesaři jednomu řekl jeden v oči: Ó, ukrutníče! a on to mile strpěl, tiše jediné že řekl: „Bychť byl, neřekl by.“ A když i králóm řečmi utrhají, i jich vladařóm.

Má vladař v obyčej to mieti, když má pokutu nad kým učiniti, aby vztáhl v tu chvíli, když jím hněv točí, aby pro hněv neupřielišil. Tak byl jeden řekl: „Nemohuť ho bíti, hněvť mě jest naň.“ Ten také vladař, ješto má menšie vladaře usazovati, slyš básničku tuto, aby jich neměnil často.

Byl jeden hajný lesóv před svým pánem obžalován a on v hněviech kázal jej naha na lese v letě přivázati, aby múchy a komárové uštípali jeho. Pak po dobré chvíli poslal tam, aby ohledal posel, kak jest jemu; a posel uzřev na něm much veliké množstvie, chce je sehnati s něho a on prosil jeho, aby jich nesháněl [3]), řka: „Tytoť sú již syty; sženeš-li je, přiletieť lačnějšie, a budúť mě štípati viece.“ A posel vrátiv sě povie to pánu, že nedal hajný sytých much s sebe sehnati, aby lačné přiletiec viece jeho neštípaly. A pán přide k sobě skrze to řka: „Tento sě jest již naměl a jest bohat; zba-

---

[1]) Rkp. horzii = hoří (hůře).
[2]) Již sv. Augustin ve spise „De civitate Dei“ uvádí tento příklad, z něhož i do Gest. Rom. se dostal (II. 10). Loupežník onen slul Diomedes. V. o čtyrech stěžejních ctnostech ve Výb. II. 654.
[3]) Rkp. nesaniel.

vím-li jeho vladánie a chudému poručím, bude mě chud lačný viece žíti.“

I v tom, vladaři, opatrni buďte, nerýte na sě žalobú neb závistí, netiskni s vladánie jeden druhého. Čtem to, že Aman vládl u krále Asvéra vším královstvím jeh, a Mardocheus byl u vrat královských, a král znaje vieru jeho naskav[1]) naň byl. A ten Aman záviděl jemu i ry naň, až to byl svú lstí přivedl, že mněl, by oběsil tob Mardochea a novú šibenici byl připravil jemu. Ale pán bóh, ješto těch lestných úkladóv nenávidí, proměnil to, že ten sám Aman oběšen na té šibenici a Mardocheus vstúpil v úřad jeho Protož, vladaři a šafáři, nerýte na sě, bojte se tcho. Ktož druhému jámu kopá, viz, by v ni sám neupadl božím zpósobem a přepuštěním.

Kap. 7. O pěšciech.

Již o pěšciech[2]) řeč pozdvihnu. Každý byl udělán v člověčí postavě a s takovým znamením, ješto obchod lidu některého znamenává. Neb osmer jest obchod lidu obecného. Jedni zemi klidie, druzí stojiec dělají svá řemesla, třetí sediec, čtvrtí jsú kupci, pátí apatekáři, šestí hospodáři, ješto hosti chovají, sedmí měští služebníci, ješto brány zamykají, mýto a tržné vybierají, osmí těkači, špehéři, lotři. Že z těch pěškóv každý byl v člověčí postavě, ukazuje, že i lid obecný nemá býti jako skot, ale boha rozoměti a v jeho bázni býti, věrně hledaje obchodu svého, drže sě jednoty křesťanské viery. Neb menší i větší, ktož vieru pravú a dobře činí, pravdy

---

[1]) m. laskav.

[2]) Polsky: pieszek. Často uvádí se méně správné: píšek (piessek). Dle svého zaměstnání byli i jednotliví pěškové vyobrazováni. Rolník s motykou a ratolestí v ruce, kovář s kovadlinou a kladivem (též truhlář se širočinou a kladivem), písař s lahví na inkoust, perem a knihou, kupec s vážkami, lékárník s lahví, (někdy s nůžkami a dýkou), hospodský se sklenicí, vrátný s klíčem a hráč s kostkami.

ě držé, ješto jest prohlášena v křesťanstvu, budú spaseni krze pána našeho Jezu Krista.

Prvý, sem řekl, pěšek že ty mienl, ješto zemi klidie, íno, obilé, ovoce, dobytek plodiec a vešken svět živiec.)ieť mistr Tullius, že ze všech obchodóv nenie lepšieho , užitečnějšieho, ani jest co po urozených lidech dóstojıějšie, než zemi kliditi. Šťastní oráči, kdyby sami své lobré znali, a toť by jich dobré bylo, by nemúdré ne:hali púrnosti, svád, závistí. hněvóv, opilstva i bydlili r prosté upřiemé pravdě, boha ctiec z svého věrného ıadělánie, almužny, oběru, desátky, duchovnie živiec i pány světské úroky svými.

Druhý pěšek byl jako kovář neb tesař. A tiem máme všecky ty rozoměti, ješto stojiec dělají svá diela. Tiť všichni od boha budú odplatu mieti, když v boží a v svých bližních milosti věrně dělají svá diela a v bázni boží milost a snažnost i mysl přiložie, aby užitečné jich dielo bylo. Neb v jich diele malým obmeškáním veliká škoda móž přijíti, když kovář kuoň netbandlivě kuje, zajme koňovi, obmešká jezdce nebo kóň ochromí. I tesařské neb zedničie dielo pro malý neobmysl zkaženo bude veliké dielo. Protož všichni takoví dělníci k síle smyslu a k takovému obmyslu mají přičiniti mysl k tomu přiložiec, což dělají.

Třetí pěšek byl jako písař, ješto súdy a zemské věci popisuje. Ó kak jest věrných i rozomných třeba k tomu, neb veliká věc záleží na nich! Nebyl-li by věrný písař taký, nechciť o tom i mluviti, kak jest zlé bylo; nebyl-li by rozomný a snažný, mohl by někoho, ač i nechtě z úmysla, o velikú věc zmeškati.

Chválí svatý Augustin jednoho v tom obecném pisu, ješto maje vyššieho nad sebú v tom pisu, však když ten vyšší chtěl nětco, jehož neslušalo, učiniti, ten menší jemu v tom nepovolil; vážil sě pro pravdu hněvu jeho. Řkuť i také těm písařóm, ještoť knihy píší: É, nekazte dobrých knih křivě píšíc pro svú netbanlivost. Nejedno toho pilni buďte, aby rovné bylo pěkné písmo,

ale aby i dobrým črnidlem bylo psáno, a nade vše. a nepsali křivě. I všemť řku řemeslníkóm jedniem slove „Věrně a obmyslně dělajte k užitku lidem svá řemes ne jedno svého užitku v tom hledajíce.“

Čtvrtý pěšek kupce a trhové lidi znamenává. T sě slušie pilné střieci, by neutrhl jich črt v trhu na s stranu, když by kupujíc neb prodávajíc zklamati druh chtěli, cenu v trhu, mieru chváléc nebo hyzdiec vie než jest pravda. Krátceť řku: anebť jest i kupci i trho vému člověku lsti, nevěry, křivdy oželeti aneb nebes.

Pátý pěšek apatekáře znamenával. A toť sú ka chaři lékařovi; ti mají toho pilni býti, kak jim rozká lékaři ta lékařstvie a ty apatéky připraviti, a aby vě děli nemýléc sě, které komu má dáno býti. Hanba jes mi řieci, ješto pravie. Dva chtěla, on jiné a on jin apotéky; a apatekář to jinak proměnil, že každý byl proti úmyslu svému v hoři s tiem. Pravie, rytieř by jeden a mnich druhý. Rytieř chtěl apatekú pomoc miet aby sě bujen ukázal na noc leže jedné paní. Pak ta jeho projala ta apatéka, že té noci musila jemu ta pan skříňku svú dáti, aby sě nepronesl chodě ven často Neopatrnost lékařova mnohéť zbavuje života a nemo obtieží, když neznaje právě přirozenie nemocného a nemoci nepoznaje, sám z své hlavy vymysle sobě léčí, co vezma bude nemocného mistrovati, až jeho i dokonce dokazí. Jsú také obecní naši apatekáři, kuchaři, pekaři sladovníci i pivovarčie, i tiť mají rozumně a snažně k lidskému zdraví svá řemesla pósobiti, lidského nadělánie nekaziec a obilé dobrého svým netbáním v sladiech nebo v chlebě a nedovaření piva. Ze všehoť jest hřiech i hanba neřádného, a česť před lidmi i od boha odplata ktož to řádně zpósobí, co jest v rukú jeho.

Šestý pěšek mieni ty hospodáře, ješto v městech a na cestách hosti chovají. Ti mají svým hostem ochotni býti, aby oddechli v utěšení, ješto na cestě pracovali. a cestu mají ukázati hostem neznámým, kde by opět dobrý nocleh mieti mohli. Mají také v svých domiech

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN

ɔstí svých obránce býti, ale ne proti právu; neb byli-lit y zloději, lúpežníci, tit vpravdě nikděž příměřie nemají .ieti. Má takový hospodář pilně sě toho vystřěhati, ɔy sě někto cizí nepřimiesil k hostem jeho, ješto by rádežem neb lúpežem neb špehem uškodil jim. Ani taového dobytka má chovati, ješto by zjedl, což oni svým oňóm dadie. Ktožt do cizieho domu přijde, má hospoář věrně a snažně hledati pokoje jeho a vystřiehati jej nehodného.

Sedmý pěšek znamenává obecné městské služeb-ıíky, ješto mýta berú, ungelty vybierají, brány zamy-ɛají, hlédají, aby mieru pravú dávali krčmáři, obročníci. Tšemt řku takovým jedniem slovem, každýt má věren ι snažen býti v tom, co jest jemu poručeno.

Osmý pěšek těkače, špehéře a lotry znamenává. [řkut to těkačóm najprvé, že mají pilni býti, aby neobneškávali svých poselství, neb mohlo by snad škodno býti někomu, by za pól dne bylo poselstvím neb méně obmeškáno. Protož pilně také zápitie mají sě střěci, neb tot v cestách obmeškává, a opilý posel činí hanbu pánu svému, že řkú, že jest to nemúdrý, že opilého v poselstvie poslal.

I těmt řku, ktožt sú na špeh posláni, jakž umějí najmúdřejie, věrně mají nevěrni býti svým. Řku věrně, když sú s bohem. Mámet to v písmě, že i svatí lidé v špehéřství bývali proti lidu bohu protivnému

Ale stavu lotrovského v ničem nemohu pochváliti, neb zhola vizi jich úmysl převrácený, své mrhají a cizie by rádi měli, velikú škodu učinie jiným a sobě nic nepomohú. Nevědie, co by zlého sešlo jimi, kdyby to bylo na jich vóli. Boha sě nebojie. lidí sě nestydie, jediné, že sě něco ostýchají šibenice, a všecka jich kratochvil kostka Ó co trpie pro svú lotrovú mysl. kak sú nejednomu hubenstvu a nejedné psotě poddáni, nechtiec někomu poslušenstvím poddáni býti, chtiece býti sobě volni!

Bývajít také někteří lotrové mysli a nict nejsú nazí a bosí lotři. Tot sú ti, ješto svého nechovají kladúc

bláznovú rukotržnost za štědrost a opatrnost za skúpo: nechtiec na to pomněti, že jest vše vhod dobro: a: milo jim, když je budú v krčmách chváliti, že ti. kt. živú je, budú řéci takovému mrháku: „É, kak jest dobrý šlechetný, štědrý, svobodný.“ Ale viz, coť pak řkú když již takový mrhák v dluhy zajde, a nuzen bude Budú řéci: „Dobré nebožátko, ale sobě najhorší; veln. zašel.“ A dotud dobrým nebožátkem slúti bude, ažť řku „Pravýť to horúcník, také zbožie zmrhati jemu!“

Nechválímť neopatrné skúposti, jako i štědroty bláz-nivé, rukotržné; ale vše vhod dobro. Tu jest na rybníce mieru vzieti. Z kteréhož rybníka viece jde ven než do něho, dotud bude ubývati vody až zhyne ten rybník: a do kteréhož viece jde než z něho, dotud sě prýšu voda zhóru, až přemóž tu hrázi, ješto jest k tomu ryb-níku udělána, až někdy i protrhne a vše spolu ztracen bude. I řkuť, že sě jest i skúposti húževné pilně střieci i té lotrové mysli roztržené a rukotržné.

Utrhne-li kdo zbožie v dluhy zajda, když's nechtě své vóle utrpěti, aby v dluhy nezacházel, viece maje kak utrpíš méně maje A bude-liť lichva rósti na t. viz pak, by nemusil vysésti i ze všeho.

Kostka ta také mysl lotrovú ukazuje. I jest šeredné po kostce státi a kostce tak sě dáti zapáliti. Mnoho sě zlého drží kostky: lánie škeredá, řeč pesská, řeč bláznivé proti svatým i proti bohu, křivá věrovánie, přísahy svárové, vraždy, po prohrání kostečná těžká nemoc, zlo-dějstvo. A z těch věcí to jest zřejmé, že ďábelským při-strojem kostkářstvie běží a že ďábel jest strójce temnosti. Najvětšie kostkovánie v noci bývá. Budúť ve dne spáti kostkáři a v nociť sě zberú kostkovat.[1]) A leč kdo zíštie, leč prohrá, vždyť jest zlé jeho. Zíštie-liť, zle jest dobyl toho, a prohrá-li, také nenie dobré jeho.

---

[1]) Podobné místo jest u Štítného: Budúť celý den kos-káři spáti a v nociť sě sejdú (Kní. šest. XXVII).

Část III.

Třetie strana těchto kniežek ukazuje, co to mieni, že tak šachy sázeji a tak jimi jezdie, jakož vidáte, když v šachy hraji, až pak všechny najposléz v pytlík zberú.

Kapit. 1. Kak šaši sedie.

Král s královú na prostřed sedíta mezi šachy; a jeden král na levé ruce s svú královú, a na pravé druhý. Tiem králem, jemuž nasedí královna na pravé ruce, to sě mieni, aby král nebo pán nebyl tak obvázán ženú, jakž by nemohl svých činóv činiti svobodně. A druhým králem, ješto na pravé ruce má svú královú, to sě mieni, že ten král, jemuž po králové královstvie přišlo, ješto jest dědička byla královstvie toho, má pamětlivějie česť ohrazeti dvoru jejie, aby zemené jejie přirození byli toho vděčni jemu. Čte sě v kronice, že král Přemysl byl pojal kněžnu rakúskú dědičnú, jménem Margaretu, po níž měl Štýrsko i Rakúsy. Pak potom netbal na ni, neobmyslil toho, aby kniežecí potřebu měla, až sě sželilo zemanóm jejím přirozeným vzbuditi ciesaře proti králi. A král nebyl také zachoval svých českých pánóv, že i boj ztratil i zabit. A tak Rakúsy a Štýrsko od Čech odešlo. [1])

Že pak podlé krále a královéprvnie miesto držie popi, řekl sem dřieve. Nemieníť kněží tu popi, ale starce múdré, urozené, bývalé v příhodách, rozomné v práviech. Takovíť vše mají býti při králi, aby měl král při sobě

---

[1]) Přemysl Otakar II. měl za první manželku Marketu z rodu Babenberského, již po svém přijetí za vévodu rakouského pojal v manželství. Nemaje naděje na potomstvo (bylať Marketa mnohem starší) z kněžny této, dal se s ní rozvésti, dosáhnuv k tomu svolení papežského.

vždy statečnú radu. Čtem, že král Asverus vždy měl p
sobě starších sedm kniežat, ješto jim práva svědom
byla, jichž radu měl ku všeliké poctě. A ti pod jeh
mísú první sedali.

Druhé miesto od krále v šachové hře rytieři držie
A to ukazuje, že rytieře sázejí u dvoru ihned zdol
podlé těch kmetóv, ješto k radě slušejí. Ale zdá sě, ž
by rytieři, že viece pracují než staří oni, měli nad n
počest mieti; ale zdá sě jim to jako mladým bez roz
mysla. To i také všem; rytieřstvo všeho má dotisknúti
na němž sě jest rada ustanovila. I jest veliká hróz
nepřátelóm rytieřský zástup. Avšak nad to strachují sě
uzřie-li múdré a úkladné proti sobě. Neb většie věc
dějí sě silnú myslí než silú těla; ale má býti jedn
s druhým. A kakžkoli silného rytieřstva viece jest třeba
však mezi nimi třeba jest úkladných rádcí a rozomných
bývalých v pótkách. A když ty starce nad mladé ctie
to jest odplata i jich mladosti, v níž sú bez přírok
pracovali. Protož mladí poctievajte staršiech, neb túž
i vy odplatu vezmete, když dojdete starosti ctně pracujíc.

Rochové najdál od krále mají své miesto. A ti úředníky královy znamenávají, jakož sú: pražský najvyšší purkrabie, najvyšší komorník zemský, najvyšší sudí, najvyšší písař a podkomořie. [1]) Dřéve sem řekl něco; ale o těchto čtyřech také mám řéci.

A to řku najprv o všech vóbec, ež to, že roch daleko od krále sedí, ukazuje, že tu, kdež nenie samého krále, v nich jest moc jeho. A má roch rytieře podle sebe, aby toho dotiskl rytieřskú mocí, což slušie k úřadu jeho. Diet svatý Pavel o takových úředníciech: „Ne

---

[1]) Nejvyšší úředníci zemští, kteří měli místo na zemském soudě, byli původně tři: nej. komorník, nejv. sudí a nejv. písař. Teprvé v 2 pol. XIV. stol. počítal se k nim i nejv. purkrabí pražský. Podkomoří k zemským úředníkům nenáležel, nýbrž byl úředníkem dvorským a spravoval důchody patřící králi z měst a z práv, která králi svěřena byla.

armot má meč; sluhat jest ku pomstě zlým a k chvále obrým; a ktožt sě moci protiví, božiemu sě zpósobu rotiví. Neniet odjinud moci, jediné od boha, a chceš-li ě nebáti, jediné čiň dobře, a budeš od něho chválu ıieti." I tohot mlčeti nechci, žet sem ty slýchal, anot .ějí, by nemohl niktož dobrým nábožným býti světcké ıřady drže. Neniet to pravda. Ktožt by dobrým a staečným byl a právě nábožným, vši svú naději vzpoleže ıa bohu, nade vše miluje boha, a silen jsa v pravdě ršeliké a u vieře pravé, úřadt by jeho zlým neučinil. Ale úřady takovým zlým a nepevným v dobrotě a v spravedlnosti bývajít příčina zlosti a pádu a hněvu božieho. Ale svobodnět [1]) to řieci mohu, by tomu buoh chtěl, by dobří, nábožní, ješto sú pravého, múdrého a statečného náboženstvie, v české zemi úřady měli, aneb ti, ktož úřady drží, by s rozomem dobří byli a nábožní, v nichž by byla milost pravdy ke cti boží a k obecnému dobrému.

Veď král David nebylt jest nenábožný a veliké královstvo drže. Řeklt jest sám bóh o něm: „Nalezlt sem muže podlé srdce svého," a mievalt jest války i boje. Též Abraham, když krále plenili, v jehož byl království, pojem tři sta branného a osmnadcet odjal plen nepřátelóm a svého synovce zprostil od nich, a zjímav je králi přivedl. Daniel byl úředníkem u pohanského krále a též Jozef u Faraona. A proč kto mní, že buoh dal křesťanóm královstva než na to, aby je ke cti božie a k užitku obecnému pósobili a ku pokoji křesťanskému? Zda-li pak dobří králi nemají dobrých mieti úředníkóv? Protož ještět to řku, jako i dřieve: By tomu chtěl, aby dobří, múdřé, nábožní úřady měli, aneb by ti dobří a rozomní byli nábožní, ktož úřady držie a mají, a přes to vidí-li kto, že by nemohl v úřadu slúžiti bohu, pro úřad neztrácej boha, ale viz, by oklamán nebyl v svém úmysle, chtě v pokoji nábožen býti, ono opustíš a toho to snad nedosiehneš. Diet svatý Pavel: „Jsi-li sluha, proto

[1]) Rkp. swobniet.

svobodně služiž Kristu, zuostaň v tom povolání, v nět tě jest povolal Kristus."

Jižť řku oněm zvláštím čtyřem zemským úřadníkóm, z nichž jeden má pis zemský v své moci, druhý jest komorník najvyšší, třetí sudí, čtvrtý purkrabí pražský.

Komorník má v své moci ty menšie komorníky,[1] ješto pohoniti mají k súdu z úmluvy[2]) upomenutí, a vzvod poslati; má také komorník aneb i odhádati za to, což jest prosúzeno dědin toho ktož co prosúdil. Má každý úřadu svého pilen býti a tak i ten komorník najvyšší, aby ti menší komorníci nezklamávali ižádného ani omlúvali, a aby nedrželi lidi viece táhnúc než jich jest právo. Viz také ten komorník najvyšší, aby bývali každému vydáni komorníci ku právu jeho; neb mnohý úřadu věře a dckám zemským přijme zápis o svój statek a nepomóž-li úřad jemu, což učiní, než tak bude bohu žalovati, že jest stavena pravda jeho a prokopána neřádnú mocí A bude to i jiným praviti, aby sě téhož vystřiehali a ne tak věřili těm zápisóm.

Sudí,[3]) ten řeč a žalobu slyše aneb líčenie těch, kto sě súdie, má to na pány vznésti, co by nalezli. I jest toho sudiemu pilnu býti, aby ani svým nedomyslem neb netbáním, aby ani z úmysla stranu drže proměnil řeč jinak vznesa na pány, než jest líčeno. Neb malát bude v sloviech proměna, žeť v úmysle veliká

---

[1]) Menši komorníci vedli půhony, odhady atd., jich představený slul „komornie druh" neb starosta komorník. Latinsky nazývali se bedelli terrae.

[2]) Co úmluva jest, vysvětluje Ondřej z Dubé: Úmluva po starém právu jest ot póvoda napomanutie pohnaného jenžto jest ztratil neb řádem súdným aneb podobniem. A ta úmluva prvé jíti nemá, než po dvú nedělí po staném právě najméně.

[3]) Nejvyšší sudí vyslýchal na plném zemském soudě, ale nevynášel sám rozsudku, nýbrž povolav jednoho z pánův sdělil mu všecko. Tento pak vrátil se opět k pánům a tito potázavše se nalezli rozsudek, při čemž se tento řídil po větší straně.

bude. Druhé měl by sudí řečníky [1]) zpořiedieti, aby nedrželi přieliš lidí. A také nechtie tak řečníci žalovati, jakož ten žaluje, čiež jest věc, ale po své hlavě učiní žalobu, že pak ten, ktož žaluje, přísahy dopustiti jest nebezpečen. I mnímť to, když by to někak bylo zpósobeno, že by listy dávali s žalobami, mohlo by snad upřiemějšie býti a viece by lidí mohli odpósobiti.

Třetí z těch najvyšších úředníkóv má v své moci pis zemský, [2]) aby to bylo pod jeho mocí znamenáno, co jest usúzeno, co-li kto zapiší sobě, več-li sě podvolé. I máť ten úředník pilen býti těch písařóv k úřadu svému, aby věrné připúšťal a rozomné. Řeklť sem dřieve: Nevěrný písař učiniti móž velikú škodu nebo křivdu a nerozomný móžť také o velikú věc mnohého, ač i nerad, obmeškati.

Čtvrtý úředník jest purkrabie pražský. Toho jest úřad, když bude komorník na zájem vydán, aby také poslal posla svého, zda-li by kto chtěl odbyti úřad, aby toho pak pomstil, jako všie země popravce, aby jiní strach k témuž měli. Má také purkrabię všech horkých násilí, vybojóv, únosóv nad dvoří [3]) popraviti, silnic střieci před lúpežníky, a když to bude, dotud bral, panoval s úřadem na odsúzeném, jakož právo běží a budú jemu odhádány dědiny. Potom má purkrabie pražský vzvésti jej na to odhádánie a připraviti ony jeho protivníky, aby stúpili toho jemu, aby to tak, jako své vlastnie dědictvo držal. Ale veliký v tom jest neřád všel v obyčej, když kto vstav právo bude bral s úřadem dotud, až

---

[1]) Každý, kdo byl pohnán, měl právo žádati, aby mu byl dán řečník.

[2]) Písař nejvyšší měl pod sebou tak zvané ingrossatory, t. j. písaře dva, a tito opět tři pomocníky (pacholky); onino sluli větší i menší písař, poněvadž i desky byly dvoje: větší (půhonné) a menší. Dle toho, jakou měly důležitost zemské desky, přihlíželo se i k věrnosti těchto úředníků.

[3]) Rkp. Unosów nad dworzij popwiti. Dvoř = příslušníci dvora.

i budú jemu dědiny odhádány. Pražský purkrabie vezme kopu a leč posla s ním pošle, naňž sě nic neobrátie a nestúpie jemu; a tento dav kopu u větších bude zmatciech nežli dřieve. Neb dřieve ještě vzal s úřadem něco a tuto mocna jeho neučině auřad již nepomóž jemu bráti. A tak mnohú nespravedlností mdléť a vikleť sě stolice králova.

To pak, ješto pěškové před jinými šachy napřed sedie, mieni, že král, králová, kmetové zemští mají lid obecný na péči mieti, neb všichni stojie obecným lidem a bez lidu obecného nic by nebylo panstvo samo. A najprvé nebylo jest pánóv ani králóv než lid obecný; a když hrdost lidí prošla, že chtél druh na druhém panovati, aby zřiezenějie lidé byli a pokojnějie, jsú královstva, panstva božím pořádem zjednána.

Protož ti všecky majíť pilni býti obecného lidu pokoje úřady svými; neb jsú obecnému dobrému v svých úřadech zpósobeni a bohem zjednáni, a ktož tbav nebude obecného dobrého svým úřadem, utrpíť krutě. A ktož užitečně obci ke cti boží a v milosti pravdy svój úřad povede, utěšené slovo uslyší od boha a die jemu: „Měj děk věrný a múdrý sluho! Byl si nad málem věren, nad velikú tě ustavím věcí. Vejdi v radost svého pána."

A to, že jsú prázdná pole, když bude šachovnice posázena, a že jich tolikéž bude, jako osedlých, ani méně ani viece; neb každý král dva jest řady obsedl a dva má před sebú prázdná, ješto by také osésti mohl je s svými, ukazuje, že nemá král viece zemí dobývati, nežli by lidmi a tvrzmi osésti je (mohl); a také viece lidu mieti, než by jím mohl potřeby mieti, nenie múdré.

Nenieť také i to na prázdno, žeť pop a roch s královy strany na takémž sedie poli, jako i králová, a s králové strany na takémž, jako král. A to sě tiem mienie, že ti rádce královi, ti úředníci, ješto sú jako s královy strany, nemají králové protivni býti, ale mají jako na týchž poli seděti hledajíc libosti jejie v tom, co jest slušné a ctné. Královéť neslušieť vaditi a jestiť při-

slovie: „Nočnět žežhulka všecky ptáky překukuje“ A tomuť, což řku, i u menších domóv neb dvoróv rozomějte a také, ktož u králové dvora jsú v úřadě Majíť i královi k libosti býti, nejedno králové pochlebovati.

Jest i o tom řieci také, co jest to, že onen šach jezdie jinak a onen jinak, jakož vídáte, když v šachy hrají. To máme tiem rozoměti, že k jednomu úmyslu táhnúc všichni k obecnému dobrému podlé rozličných stavóv a úřadóv každý má své zvláštie činy. Ale každý šach po těch čtveroúhlých polích jezdí, napomíná, že ač onen jiné má své činy a onen jiné, proto žádný nemá z oněch čtyř vyjíti šlechetností. tociš z rozšafné opatrnosti, z smiernosti hodujie, z síly statečné mysli a spravedlnosti. Protož drž sě každý svého řádu.

Býváť, že chtě někto neřádně nad to, než jest, větší býti, bude mení než to, co jest byl. Jest také obyčej v šachové hře, že cos buď hovořie své jako rozochvujíc a svým tušiec a těšiec je. A to mienì, že slušie králóm i kniežatóm, pánóm svój lid ochviti a těšiti dobrú řečí, pištci, trubači, bubeníky, hudci. Čtem, když lid boží israhelský a lid pohanský leželi vojensky proti sobě, a když uslyšeli pohané, že sě oni rozveselili, velmi sě lekli řkúc: „I co jest to? Nebylit sú ani včera, ani před dnem třetím tak veselí!“ A v té úžesti obrátili plece, poběhli, a tito pobitie získali.

A tak i o králi Davidovi čtem, ješto jest byl muž podlé srdce božieho, že měl zpěváky a bubeníky na svém dvoře, i jiné takové, ješto veselím rozochvovali mladé dvoru jeho; kakžkoli čtem, že jest v jednĕm boze měl svú naději, avšak jest i takových užíval věcí jako darów božích. Neb když jednoho svého věrného chtieše vzieti k dvoru svému, chtě jemu viery jeho dobrým bydlem a poctú odplatiti, vece královi: „Stářť sem já; jižť mne pištci, bubeníci, zpěváci králova dvora nerozochvie. Ale jsem-liť před králem nalezl milost, přijmi král miesto mne syna mého.“ Aj, z té řeči starce toho věděti jest,

že i svatý král David měl na svém dvoře taková dvořanóm svým utěšenie.

Kapit. 2. Kak šaši jezdie.

Pěškové hru šachovú počínají a všickni jednostajné trhnutie mají, že u prvé, doniž nepočnú bráti sobě, každý móž na třetie pole. Ale potom jedno z jednoho na druhé upřiemo jedno, ač by který šach byl na kosu jemu na uhel u pole jeho na pravú stranu neb na levú, tak móž každý šach vzieti. A dojde-li do konce dcky, též bude právo mieti jako králová po takých jezdě polích, jakož to poslednie bylo, na něž jest vysedl. Pěškové lid obecný znamenávají; ti v čas pokoje mohú i na dálšie trhy, a v svých meziech. Ale počne-li sě nepokoj, neb bylo-li by z mezí ujíti, tak jedno blíž mají choditi ostražitě.

Že pak pěšek jedno vždy jde před sě, ukazuje, že obecný člověk jedno svú věc má před sě jednati, ale jich vyšší mají pokoj jich ukládati. Neb jakož sem řekl: ktož chce to neřádem pósobiti, ješto nenie jemu poručeno nad to, než jest většie, bývá mení než to, co jest byl.

A že pěšek tiem chodem, jakož jde, nebéře šachóv jiných, jedno ač na kosu bude k jeho poli šach který, to ukazuje, že jest obecný takový člověk, když nepřietel bude jemu jako na kosu s pravé neb s levé strany, života neb sbožie jeho chtě zbaviti, jeho móž podlé toho práva, ješto die latině: vim vi repellere licet, odraziti nepřietele a jeti jej při jistině. Neb tak řkú ona latinská slova, že násilé násilím móž odehnati. Avšak dořčeno jest ono právo: cum moderamine inculpatae tutelae, tociš tak má moc mocí odehnána býti, až by to však bylo uskrovněno, aby nebyl viece učině, nežli by bylo pro svú obranu učiniti. Protož, když kto dá někomu políček a on jeho jedno proto zabie, již jest viece učinil, než k své obranie; nenie bez viny.

To pak, že pěšek všecku dcku projde jako královna jezditi bude, ukazuje, že stateční i z obecného lidu přicházejí k dóstojenství. Aj, David rovný byl člověk, došel toho, že dal jemu král svú dceru, až pak došel i královstvie. Takť i pěšek, když všicku dcku projde, bude jako zeť králový a po královně právo jejie bude mieti.

Král v šachové hře prvním trhnutím móž vyjeti, jakož který šach vyjezdí, jestliže nemá stráže na sě. Avšak vyjede-li jako roch, dále nemá jeti jedno na třetie pole. Neb králóm, pánóm velikým neslušie dne jednoho mnoho ujezditi; neb jezdie s velikú lájí a ve mnoze jsú někteří, ješto nemohú stačiti daleké jiezdy. By daleko král nebo pán chtěl pojednú jeti, ztrhali by mnoho koní. Čtem o Jakubovi patriarše, když bral sě do svého kraje s velikú čeledí a mnoho stád žena a bratr jeho vyjel proti němu dávaje mu vítánie, řekl k bratru: „Jeď napřed; jáť znenáhla jíti musím, mámť dietky i rozličnú čeleď i dobytek, ať by mi mdlejšie nezhynulo“ A tak král šach, ač móž po prvém vytrhnutí na každú stranu okolo sebe, však jedno na jedno pole a nic dále. A svého nemá strčiti s miesta jeho, aby tu sám seděl.

Takéť i králi nemají svých jměnie bráti. A to, že král, když najprv vytrhne s miesta pojma královú s sebú, ukazuje, že kamž chce muž, chce-li tomu, má žena s ním jíti Bývá i to v šachové hře, že šach dadie králi, i pohnú jím a jako hanbu učinie jemu; a někdy ztratí některého svého sám utiekaje, nebude-li dobře ohrazen svými. A pakli dadie mat královi, ztracena jest hra. Pakli jemu všecky poberú, také jest hru ztratil. Protož králi chovajte svých, aby mohli s nimi kralovati a hledajte na nich toho, ať by vás rádi ostřiehali; a také obec chovaj a ostřiehaj krále svého. Neb i včelyť zhynú, jakž nemají krále svého.

Královna neb králová vždy jedno jezdí na kosu. Nejezdí nikdy jako rytieř ale jako pop móž někdy v prvé

že i svatý král David měl na svém dvoře taková dvořanóm svým utěšenie.

Kapit. 2. **Kak šaši jezdie.**

Pěškové hru šachovú počínají a všickni jednostajné trhnutie mají, že u prvé, doniž nepočnú bráti sobě, každý móž na třetie pole. Ale potom jedno z jednoho na druhé upřiemo jedno, ač by který šach byl na kosu jemu na uhel u pole jeho na pravú stranu neb na levú, tak móž každý šach vzieti. A dojde-li do konce dcky, též bude právo mieti jako králová po takých jezdě políchjakož to poslednie bylo, na něž jest vysedl. Pěškov[illegible] lid obecný znamenávají; ti v čas pokoje mohú i n[illegible] dálšie trhy, a v svých meziech. Ale počne-li sě nepok[illegible] neb bylo-li by z mezí ujíti, tak jedno blíž mají chodi[illegible] ostražitě.

Že pak pěšek jedno vždy jde před sě, ukazuje, obecný člověk jedno svú věc má před sě jednati, a jich vyšší mají pokoj jich ukládati. Neb jakož se-řekl: ktož chce to neřádem pósobiti, ješto nenie jem[illegible] poručeno nad to, než jest většie, bývá mení než to, jest byl.

A že pěšek tiem chodem, jakož jde, nebéře šach[illegible]
jiných, jedno ač na kosu bude k jeho poli šach kt[illegible]
to ukazuje, že jest obecný takový člověk, když [illegible]
bude jemu jako na kosu s pravé neb s levé [illegible]
vota neb sbožie jeho chtě zbaviti, jeho móž [illegible]
práva, ješto die latině: vim vi repellere li[illegible]
nepřietele a jeti jej při jistině. Neb tak[illegible]
tinská slova, že násilé násilím móž odehn[illegible]
řčeno jest ono právo: cum [illegible]deramine inc[illegible]
tociš tak má moc mocí [illegible]ána býti. [illegible]
bylo uskrovněno, aby ne[illegible]ce učin[illegible]
pro svú obranu učiniti. [illegible], když [illegible]
poličel a on jeho jedno[illegible]abie, [illegible]
nil, než k své obranie; [illegible]

To pak, že [illegible]
vna jezditi bude, [illegible]
přicházejí k [illegible]
došel toho, [illegible]
i království. [illegible]
bude jako [illegible]
míti.

[illegible]

vytrhnúti. Neb móž někdy králová neb paní poraditi užitečně, ale nemá choditi jako rytieř s dékú; má sě tiše mieti. Neb stud a tichost lépeť ženy ozdobuje nežli mužský chod. To pak, že jedna královna vždy jedno po bielých polích jezdí, a druhá po černých, ukazuje, že dvoje sú panie a oboje dobré a ctné. Jeděm jest tak milá ctnost čistoty, že ji vesele držie; druhý(m), ač nenie od mysli milá čistota, ale stud mají k tomu, kdyby sluly nečistými drže čistotu. Obéť jest dobré a šlechetné, jediné střežte sě všech takových leč, mužóv, leč žen, ještoť zlé slovo mají anebo ješto sú které skrze ně překlamovány, styďte sě obierati s nestydlivými a strachujte se všech nečistých.

Pop na kosu jezdí na třetie pole, a tak vždy jezdí po polích jednostajných neměně jich. Opatrnost znamenává jiezda po kosě; a že na třetie pole jezdí, znamenává, že ti kmetové, ješto k radě a k súdovým nálezóm slušejí, trojieho sě mají držeti. Jedno, aby pravému, kdež mohú čím, pomáhali, avšak ne proti právu, když jeho zajisto vědie práva; druhé, když radie komu, aby věrně radili, třetie, když súd mají vydati, aby tak vydali, jakož jest doveden. A toť jest, žeť súdce nemá měniti nálezu, by z jednakého dóvodu jinak jednomu a jinak druhému chtěl súd vynésti.

Jakož pop po šachovnici jezdě neměnní polí, ale vždy jedno jezdí po jednostajných, rytieř jezdí na třetie pole s černého na bílé, a s bieléo na črné tak že odpolu kosú jde a rovně odpolu. Neb tak sě ta tři pole držie spolu, že prostřednie jedno jediné rohem dotýče toho, ješto jest takovéž jako ono, ale druhého jest dotklo svým životem, ješto nenie takovéž. To, že na kosu jede rytieř, opatrnosť a múdrý úklad znamenává, a že jede rovně, to udatstvie a sílu mienl. A tak obé to spolu má rytieř mieti, i udatstvie i opatrnost. Opatrných a úkladných úmyslóv má udatstvím a silú dotisknúti.

Udatstvie bez múdrosti bláznivé zaklopocuje a úkladové bez dotisknutie mocí a silú co přinesú? Ale múdrému udatnému i co ostojí? Aj, silná věc nedvěd, chytralá liška, ručí zajiec, ryby u vodě, ptáci lecí vysoko: avšak vše to uchodí úkladem člověk snažnosti a síly přičině k tomu.

I to jest do šachu rytieře znamenati, že donidž sedí na svém miestě, jedno na tři pole móž odtud. A když před roch sě hne odtud, bude na čtyři moci; a sedé-li před král, bude moci na šest polí, a bude-li prostřed dcky, móž osmi polí ostřéhati. Toť ukazuje, že rytieři statečnému přibývá udatstvie, donidž jest v pokoji; má jako člověk péči na smrt, nehonosí sě svým udatstvím. Ale vyjede-li ku pomoci královu úředníku, rozochví sě udatnějí bude. Pakli před král předstúpí, opět bude udatnějí, a když bude prostřed pole v pótkách rytieřských, tu sě ovšem váží všeho pomně, že jest to stav jeho, leč živ leč mrtev učiní to, což naň slušie. Ale druzí v pokoji budú velmi honosní a udatní řečí. Bude ždáti osmonoh sobě nepomysle na to, by měl umřieti, a když potká jej, jehož nemyslí neměv za to, by tak tvrdě potkalo jej, lekne sě, zapomene sebe blíž smrt uzře. Neb což kto prvé obmyslí, móž to potkati udatnějie, a což na koho vnáhle spadne, viece jím pohne.

Roch jezdí upřiemo, blíž neb daleko na každú stranu, má-li cestu; ale nemuož přes jiného. A tak doniž jsú šachové každý na svém miestě, dotud roch ani král neb králová nemohú nikam; neb nebylo by třeba krále ani jeho úředníkóv, kdyby lidé byli v svých řádech podlé prvnie pravdy lidem přirozené. Ač nemá jeti přes jiný svój kámen roch, to mieni, že úředník králóv nemá i najmenšieho zahubiti svého, ač by chtěl i nepřieteli královu uškoditi. A i z nepřátel nemá jedněch minúti odpustě jim, aby druhé potřel, ale vše, co jest protivné pravdě v úřadu jeho, má hubiti. A že nejezdí roch na kosu, ale jedno upřiemo, ukazuje, že ti

královi úředníci nemají lsti v svých úřadech mieti, zjevnú pravdú jíti mají, a mají zevně býti k úřad svým přivoláni.

Slušie sě i tomu podiviti, co jest to, že v ša hravše sespú je v pytlík naposledy. To nám přiv ku paměti, že'j sě nám všem též stane. Jsú zde světě králi, kniežata, páni, mladí, staří, malí i velicí i oni právě jako šachové po šachovnici rozsázeni v tomto duostojenství, a onen v tomto, až najposl smrt vše sbeře jako v pytlík. Král, ješto zde s knież neb s královú počestně seďal, neb králová s králem kdes jich miesto s kým v pytlíku bude. I řkuť to na posléz králóm, ještoť die písmo, a tu řeč i jiní všichni zn menajte; chce-liť ji kdo obmysliti, každého dotýče, kterak die písmo: „A králi, nynie rozomějte, vezměte smys všichni, ješto súdíte zemi. Služte v bázni hospodinu s strachem sě veselte. Slyšte králi a rozomějte, přichylte k pravdě uši svoji, ješto lid pod sebú jmáte a libo. že sě trú okolo vás zástupy lidu: dánať jest vám moc o boha najvyššieho, a onť skutky i myšlenie vaše súdit bude. Nebudete-li právě súdili, hrozněť sě vám v st moci ukáže v těch, ktož sú nad jinými najtvrzší sú bude; staneť sě s menšími milosrdie, ale mocnýmť na stanú mocné muky. Neskryjeť sě ijeden bohu, ani s čie velikosti buoh bojí, neb jest on učinil velikého i ma lého, chudého i bohatého.“ [1]) Protož každý sě v svém stavu opatř.

Vidíme dobrotu i spravedlivost i moc boží, vi díme an jakžto z pytlíka vynímaje šachy sázie po ša chovnici, onoho tamto a onoho tamto, onoho takto i onoho takto, a jedinéť je opět sbeře jako v pytlík. Služmež jemu, dokudž čas máme, každý v svém stavu neb o nevieme, v skuoře-li v pytlíku budem s tiem sě roz

---

[1]) Podobný výrok Šalamounův uvádí Štítný (Kniž. šest strana 151.)

ıčiec, co jest zde na světě, a to vezmúc s sebú, což de budem zaslúžili.

A tak jsú skonány kniežky o hře šachové s výladem rozumu nravného.

Dajž to Jezu Kriste králi,
abychom zde tak v šachy hráli
a potom sě do věčné radosti dostali,[1]) Amen.

---

[1]) Nová rada p. Smila Flašky z Pardubic končí se též takovouto apostrofou.

SLOVNÍČEK.

Apatéka, lék.
sa, aspoň.
bitunék, kořist vojenská
břev, břvi, lávka.
bujný, chlípný.
bývalý, zběhlý, zkušený.
čísti, počítati.
hluk, zástup.
hodují, hodný.
horúcník, pekelník.
hospoda, pán.
hubenstvo, bída, nouze.
jeliž, leč, leda.
když tehdyž, dříve neb později.
klázniti, míti k lepšímu.
křikovati se, vaditi se.
láje, hromada, sběř.
mazati, světiti, pomazati.
myslice, mysl.
nedojiepie, nenadání.
než vždy, však přece.
obapol, dvakrát tolik.
ochotenství, úslužnost, vlídnost.
odbíjeti, odboj činiti.
odpověděti se, zříci se.
odúmrlé, odúmrť.
ohořičiti, zhořčiti.
oslnúti, oslepnouti.
ostyděti se, nestyděti se.
pis, spis, zápis.
podáviti, násilí učiniti.
pořád, pořádek.
pósobiti, spravovati, říditi.
pronésti, vyzraditi.
převrci, přemítati.
přezřieti, přehlédnouti.
přírok, výčitka, hana, pomluva.
púrnost, drzost, hrdost.
puška, schránka.
rozochvíti, dodati komu chuti.
rukotržný, marnotratný
ryčartem, jednou tolik.
rýti na se, příčiny k nevoli dávati.
splištiti, zkaziti.
stránka, část, díl.
strašivý, bojácný.
střiezev, střízlivý.

